

ЖАЛПЫ БИЛИМ БЕРҮҮЧҮ УЮМДАР
(МЕКТЕП, ГИМНАЗИЯ, ЛИЦЕЙ) ҮЧҮН
ПРОГРАММАЛАР

ТАРЫХ

ДУЙНО ТАРЫХЫ. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

5–9-класстар

Кайра редакцияланып, 10-чыгарылышы

*Кыргыз Республикасынын
Билим берүү жана илим министрлиги
тарабынан бекитилди*

БИШКЕК – 2022

УДК 373.167.1:94
ББК 63.3(0) я721
Т22

ТҮЗҮҮЧҮЛӨР ЖАМААТЫ:

Жетекчиси: *М. К. Иманкулов,*

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
Кыргыз билим берүү академиясынын социалдык-гуманитардык
билим берүү лабораториясынын башчысы.

Мүчөлөрү: окумуштуу педагогдор — *А. Б. Элебесова,*
Ө. Ж. Осмонов, Т. Н. Өмүрбеков, Т. К. Чоротегин, К. С. Молдокасымов,
Г. К. Жыргалбекова, Т. Ө. Өмүрзакова. Мугалимдер — *А. А. Темиралиева,*
А. С. Мырзакматова, А. К. Дөталиев, Ө. Б. Саалаев, Ш. К. Керимова.

Усулдук кеңеш берген: *Р. Э. Токтоналиева,*

Кыргыз Республикасынын Билим берүүсүнүн отличниги,
Бишкек шаарындагы № 91-орто мектептин I категориядагы мугалими.

**Окуу программаларынын методикалык аппаратын
даярдагандар жана чыгарылышына жооптуулар:**

А. Б. Элебесова, педагогика илимдеринин кандидаты,
Кыргыз Республикасынын Билим берүүсүнүн отличниги,
Кыргыз билим берүү академиясынын социалдык-гуманитардык
билим берүү лабораториясынын жетектөөчү илимий кызматкери;
А. А. Темиралиева, Кыргыз Республикасынын Билим берүүсүнүн
отличниги, Бишкек шаарындагы № 93-орто мектептин
I категориядагы мугалими.

ТАРЫХ: Дүйнө тарыхы. Кыргызстан тарыхы боюнча окуу программалары: жалпы орто билим берүүчү уюмдардын (мектеп, гимназия, лицей) 5–9-класстары үчүн окуу программалары. – Кайра редакцияланып, 10-чыгарылышы. – Б., 2022. – 47 бет.

ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ

Окуу программасы — окуу предмети боюнча милдеттүү түрдө өздөштүрүлүүгө тийиш болгон билимдердин, билгиликтердин жана көндүмдөрдүн мазмунун жана көлөмүн тастыктоочу, дүйнө таанымдын негизги идеяларын өздөштүрүү логикасын ачып берүүчү, темалардын ой жүгүртүүнү өнүктүрө тургандай ырааттуу берилишин, алардын бөлүмдөр, темалар жана окуу мезгили (окуу жылы, чейректер) боюнча бөлүштүрүлүшүн көрсөтүүчү ченемдик документ.

Окуу программасын түзүүнүн негизги принциптери:

➤ *уланмалуулук* — мурда өздөштүрүлгөн материалдан азыр өздөштүрүлүп жаткан жана кийин өздөштүрүлө турган материалдарга үзгүлтүксүз ырааттуу өтүү;

➤ өздөштүрүлүп жаткан көрүнүштөрдүн ортосундагы табигый байланыштарга туура келе тургандай *предметтер аралык байланыштар*;

➤ *идеялык-көз караштык* — окуу программасына киргизилген билимдердин окуучулардын руханий табитин жана илимий көз карашын калыптандыруу;

➤ окуучуларга илимий билимдердин негизинде таалим-тарбия берүүнүн *социалдык максаттарына ылайыктуулугу*;

➤ окуучулардын *чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү*;

➤ илимдин, техниканын жана маданияттын азыркы кездеги *жеттишкендиктерине көңүл буруу*;

➤ *жөнгө салуучулук же уюштуруучулук-методикалык* — мугалимдин сабактарга даярдануу ишмердүүлүгүн (материалдарды, окутуу технологияларын жана методдорун, сабактын тибин жана түрүн тандоо) жана окуучунун окуу ишмердүүлүгүн (предметти класста жана/же үйдө өздөштүрүүнүн мүнөзүн аныктоо) уюштуруу.

Түзүүчү-авторлор окуучуларды тарых илими менен тарыхый таанымдын заманбап методологиясына негизделген академиялык илим катары тарыхты билүү — заманбап көп маданияттуу коомдо жашоо үчүн ар дайым актуалдуу экендигин көрсөтүүгө умтулушту. Тарыхты билбей туруп, адамзаттын маданий өнүгүү ыраатынын жана социалдык эстутумунун болушу эч мүмкүн эмес.

Тарых окуу китеби — тарыхый илимий билимдердин негиздери бериле турган, тарыхый түшүнүктөрдү жана терминдерди үйрөтө турган, тарыхый даталарды, аталыштарды жана ысымдарды билдире турган, ошонун натыйжасында окуучунун дүйнө таанымын өнүктүрүп-өстүрө турган илимий багыттагы чыгарма.

Окуу программалары окуучуларга Дүйнө тарыхы жана Кыргызстан тарыхы боюнча билимдердин жана билгиликтердин белгилүү бир өлчөмүнө ээ болуу мүмкүнчүлүгүн түзүүгө, ошондой эле: «*Биз кимбиз? Биз кандайча жаралганбыз? Биз кайсы багытты беттеп баратабыз? Бизди келечекте эмнелер күтүп турат?*» — деген сыяктуу эң маанилүү турмуштук суроолорго жооп издөөнүн үстүндө ой жүгүртүүгө багытталган.

Авторлорду бирдиктүү концепциялык топко бириктирген принциптүү позициялар төмөнкүлөр:

➤ тарыхый процесстин татаалдыгын жана көп кырдуулугун ачып көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү көп фактордуу өңүт; алардын ар биринин тигил же бул мезгилдеги артыкчылыктуу маанисин, Кыргызстандын жана башка өлкөлөрдүн тарыхый бурулуш учурларындагы өнүгүүсүнүн альтернативдүү мүмкүнчүлүктөрүн көрсөтүү;

➤ мазмунунун окуучулардын патриоттук сезимдерин өнүктүрүүгө, жарандык сапаттарын, толеранттуу ой жүгүртүүлөрүн калыптандырууга багытталышы;

➤ тарыхый инсандардын тарыхый процесстин жүрүшүнө таасирин ачып көрсөтүүдө инсандык-психологиялык аспектилерге көңүл буруу;

➤ Кыргызстандын тарыхында болуп өткөн процесстерди жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдөгү ошондой көрүнүштөр менен салыштыруу; жалпы тарыхый тенденцияларды жана уникалдуу өзгөчөлүктөрдү көрсөтүү;

➤ окуучуларды Кыргызстандын тарыхы боюнча маанилүү суроолорго жоопторду өз алдынча изденүүгө багыттоо; орчундуу тарыхый маселелерге баа берүүдө өз позициясын түзүүгө багыттоо.

Авторлор Кыргызстандагы жана башка өлкөлөрдөгү адамдардын жашоо ыңгайларына, турмуш-тиричиликтерине, менталдуулугуна, маданий өнүгүүлөрүнө жана диний ишенимдерине көңүл буруу менен, алардын тарыхтагы ролун жана ордун комплекстүү мүнөздөөгө умтулушту. Программалардагы материалдар окуучулардын ар түрдүү тарыхый доорлордо адамдардын социумдагы, мамлекеттик жана коомдук турмуштагы, маданий жана диний тутумдардагы жана үй-бүлөдөгү өз ара мамилелеринде орду өзгөрүлө тургандыгы жөнүндө түшүнүктөргө ээ болушун шарттайт.

Окуу материалын өздөштүрүүдө цивилизациялык өнүгүүнү, тарыхый окуяларды жана процесстерди, маданияттарды жана тарыхый инсандарды салыштыруу методун колдонуу окуучуларды фактылык материалга талдоо жүргүзүүгө, тарыхый өңүттө салыштыра билүүгө жана алардын негизинде белгилүү бир корутундуларды чыгарууга үйрөтөт. Ошондуктан тарых предметин синхрондоштурулган, салыштырмалуу тарыхтын контекстинде окутуу сунушталат, анткени ал заманбап тарыхый ой жүгүртүүнүн маанилүү шарты болуп саналат.

Тарыхты окутуунун таалим-тарбиялык максаттары жана милдеттери:

➤ Тарыхтын илим жана окуу предмети катары гуманитардык жалпы билим берүү системасындагы ордун жана ролун түшүнүүнү камсыз кылуу;

➤ Тарыхый процесстин мүнөздүү жалпы мыйзам ченемдүүлүктөрүн өздөштүрүү;

➤ Дүйнөнүн, чөлкөмдүн жана Ата Мекендин тарыхый өнүгүүсүнүн жалпылыгын жана өзгөчөлүктөрүн үйрөтүү;

➤ Тарых курсунун потенциалын окуучулардын инсандык жана жарандык сапаттарын калыптандыруудагы, Кыргызстандын жараны сезимин тарбиялоодогу эң маанилүү каражат катарында ачып көрсөтүү;

➤ Окуучулардын адамзат тарыхынын ар кайсы этаптарынын жалпы дүйнөлүк тарыхый процесстин бир бөлүгү катарындагы мүнөздүү өзгөчөлүктөрү жөнүндө түшүнүктөрүн калыптандыруу;

➤ Окуучуларды адамзат тарыхынын маданияттар аралык коммуникациялар үчүн баалуу болуп саналган актуалдуу маселелерге карата (адамдын жана адамзат коомунун пайда болушу, адамзаттын алгачкы коомдон тартып заманбап маалыматтык цивилизацияга чейинки эволюциясы, адамзат тарыхында мамлекеттин ролу жана өзгөчөлүктөрү ж.б.) заманбап илимий көз караштар менен тааныштыруу;

➤ Окуучуларды тарыхый түшүнүктөрдү айырмалап өздөштүрүүгө үйрөтүү («цивилизация», «эволюция», «мамлекет», «маданият» ж.б.);

➤ Дүйнөлүк негизги диний системалар менен тааныштыруу;

➤ Адамзат тарыхындагы коомдук түзүмдөрдөгү, социалдык турмуштагы жана адамдардын мамилелериндеги өзгөчөлүктөрдү ачып көрсөтүү;

➤ Адамзат тарыхынын өнүгүү этаптарындагы бийликтин жана менчиктин мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн ачып көрсөтүү;

➤ Коомдук түзүлүштүн жана укуктун демократиялык формаларынын калыптануусун сыпаттап түшүндүрүү;

➤ Тарыхый окуялардан сабак алууга, улам жаңы көрүнүштөрдү чыгармачылык менен изденүүгө, ой жүгүрткө билүүгө көнүктүрүү;

➤ Тарыхый тажрыйбаны сын көз караш менен баалай билүүгө, мыйзам ченемдүүлүктөрдү, өткөндү жана учурдагыны терең өздөштүрүү жана салыштырып изилдөө аркылуу келечекти көрө билүүгө умтулдуруу;

➤ Тарыхтын маани-маңызын, материалдык жана рухий дүйнөнүн, экономиканын жана саясаттын өнүгүүсүндөгү өзгөрүүлөрдү жана дүйнө элдеринин өз ара байланыштарындагы жалпылыктарды жана айырмачылыктарды аныктай билүүгө үйрөтүү;

➤ Цивилизациялардын, алардын калыптанышынын, өнүгүшүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана башкы багыттарын окутуп үйрөтүү;

➤ Өткөөл доордо адамдар коомдук өнүгүүнүн айрылыш жолдоруна кабыларын, алардын ичинен туура жолун тандоо мүмкүнчүлүгү болорун аңдап билүүгө үйрөтүү;

➤ Ата Мекендик жана дүйнөлүк маанидеги көрүнүктүү тарыхый ишмерлердин өмүр баяндары, тарыхый салымдары менен тааныштыруу;

➤ Өткөөл мезгилде тарыхый инсандардын: мамлекеттик, саясий ишмерлердин, аскер башчылардын, окумуштуу ойчулдардын ролу кескин өсөрүн өздөштүрүү;

➤ Улуу инсандардын мисалында улуттук түпкү кызыкчылыктарды жеке кызыкчылыктардан жогору коюуга тарбиялоо, Мекен үчүн, өз элинин бакыбат жашоосу жана жаркын келечеги үчүн кызмат кылууга даярдоо;

➤ Улуттук өзгөчөлүктөгү аң-сезимди, сыймыктанууну, ар-намысты калыптандыруу жана өнүктүрүү, өлкөнүн коомдук-саясий турмушундагы олуттуу окуяларга жоопкерчиликти мамиле жасоого үйрөтүү;

➤ Эл биримдигин жана ынтымагын чыңдоого, мамлекеттүүлүктүн маанисин, барк-баасын билүүгө, аны көздүн карегиндей сактоого үйрөтүү;

- Жалпы адамзатка таандык баалуулуктарды өздөштүрүү; аларды улуттук каада-салттар, үрп-адаттар менен айкалыштыра билүүгө үйрөтүү;
- Ар кайсы цивилизациялардын маданий, социалдык-экономикалык жана саясий мурастарынын маани-маңыздарын ачып көрсөтүү.

Бүтүрүүчүнүн тарыхый даярдыгына карата коюлуучу талаптар:

- Тарых сабагы, аны окуп үйрөнүүнүн зарылдыгы, турмуштук мааниси, негизги ыкмалары тууралуу түшүнүккө ээ болуу;
- Тарыхтын жыл эсебин, тарыхый өнүгүүнүн негизги этаптарын орчундуу тарыхый окуялардын негизинде мезгилдерге бөлүштүрүүнү үйрөнүү, хронология, археология, этнография, оозеки жана жазуу жүзүндөгү тарыхый булактар, санжыра, уламыш баяндар, мифтер жөнүндө түшүнүк алуу;
- Тарыхый жана саясий карталар боюнча өз алдынча иштөөнү үйрөнүү;
- Мамлекеттердин типтери, түрлөрү, формалары жөнүндө, мамлекеттик атрибуттар — белги, символдор (аймагы, калкы, эгемендүүлүгү, герби, туусу, урааны), социалдык-экономикалык абал, саясий кырдаал, реформалар жөнүндө билимдерге ээ болуу;
- Көз карандысыздык үчүн улуттук-боштондук күрөштөр жана революциялар жөнүндө түшүнүктөргө ээ болуу;
- Эл аралык ынтымактын, мамлекеттер ортосундагы кызматташтыктын коомго пайдалуулугуна, жоолашып касташуунун, согуштардын адамзатты орду толгус жоготууларга дуушар кылуучу кесепеттүүлүгүнө ынануу;
- Тарыхый өнүгүүнүн ар кайсы баскычтарындагы аймактык бирдиктерди (ном, провинция, уезд, губерния, аймак, район, облус, фан, фема, вилайет ж.б.), аралык, салмак чен-өлчөмдөрүн, акча-тыйындардын аталыштарын билүү;
- Отурукташкан жана көчмөн элдердин дүйнөлүк цивилизацияга кошкон салымдарын аныктай билүү, элдердин жер которууларынын, Улуу Жибек жолунун, Улуу географиялык ачылыштардын тарыхый маанисин, ички жана тышкы миграциянын күчөшүнүн себептерин билүү.

Окуу программалары мугалимдерге окуучулардын адамзат тарыхы боюнча базалык билимге ээ болуусун камсыз кылуучу билим берүү процессин уюштурууга, зарыл болгон предметтик жана жалпы таалим-тарбиялык билгиликтерин жана көндүмдөрүн калыптандырууга предметтик талаптарга ылайык жардам берет.

Тарых предметин окутууда тарыхый маалыматтарга сынчыл көз караш менен комплекстүү талдоо жүргүзө билүү, системалаштыра жана издене билүү, ар кандай типтеги тарыхый документтер менен иштей билүү тажрыйбасына ээ болуу маанилүү болуп саналат. Мындай көндүмдөргө ээ болуу адамдын тарыхый ой жүгүртүүгө, орчундуу маселелер боюнча көз караштарды салыштыра билүүгө, өзүнүн өткөн доорлордогу жана азыркы кездеги дискуссиялык маселелерге карата мамилесин негиздүү түрдө аныктай билүүгө жөндөмдүүлүгүн тастыктайт.

Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүү системасынын биринчи — башталгыч билим берүү — баскычында өтүлүүчү «Окуу» жана «Мекен таануу» предметтерин өздөштүрүүдө окуучулар Кыргызстан тарыхы жөнүндө алгачкы маалыматтарды алышат. Ал эми экинчи жана үчүнчү баскычтарда Дүйнө тарыхы жана Кыргызстан тарыхы курстары концентрдик принцип боюнча окутулат. Биринчи концентрде (5–9-класстар) программалык материалды окутуу окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу менен хронологиялык уланмалуулукта жүргүзүлөт. 5-класста «Тарых» өз алдынча окуу предмети катары жаңыдан өздөштүрүлө баштагандыктан, «Дүйнө тарыхы жана Кыргызстан тарыхы» окуу китебинин Кыргызстан тарыхы бөлүгү биринчи жарым жылдыкта, Дүйнө тарыхы бөлүгү экинчи жарым жылдыкта окутулат. Ал эми 6-класста «Дүйнө тарыхы жана Кыргызстан тарыхы» окуу китебинин Дүйнө тарыхы бөлүгү биринчи жарым жылдыкта, Кыргызстан тарыхы бөлүгү экинчи жарым жылдыкта өтүлөт. 7-класста биринчи жарым жылдыкта — Орто кылымдар тарыхы, экинчи жарым жылдыкта — Кыргызстан тарыхы, 8-класста биринчи жарым жылдыкта — Жаңы тарых, экинчи жарым жылдыкта — Кыргызстан тарыхы, 9-класста биринчи жарым жылдыкта — Соңку тарых, экинчи жарым жылдыкта — Кыргызстан тарыхы окутулат.

Тарых предмети Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан сунуш кылынган окуу китептери боюнча окулат.

2022/2023-окуу жылында олимпиадалар Кыргызстан тарыхы жана Дүйнө тарыхы курстарынын негизинде өткөрүлөт.

9-класс үчүн Жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестацияда Мамлекеттик бүтүрүү экзамендеринин Кыргызстан тарыхы курсу боюнча суроолору ар бир окуу жылы үчүн Кыргыз билим берүү академиясынын Социалдык-гуманитардык билим берүү лабораториясы тарабынан кайрадан иштелип чыгат.

Базистик окуу планына ылайык, 2022/2023-окуу жылы үчүн сааттардын бөлүштүрүлүшү:

№	ОКУУ КИТЕБИ/БӨЛҮКТӨРҮ		5-кл.	6-кл.	7-кл.	8-кл.	9-кл.
			34/34	34/34	34/34	34/34	34/34
1.	Дүйнө жана Кыргызстан тарыхы	Кыргызстан тарыхы					
		Дүйнө тарыхы					
2.	Дүйнө жана Кыргызстан тарыхы	Дүйнө тарыхы					
		Кыргызстан тарыхы					
3.	Орто кылымдар тарыхы						
	Кыргызстан тарыхы						
4.	Жаңы тарых						
	Кыргызстан тарыхы						
5.	Соңку тарых						
	Кыргызстан тарыхы						
ЖАЛПЫ:			68	68	68	68	68

5-класс

ДУЙНО ЖАНА КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

І БӨЛҮК.

КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

1-сабак: § 1. Тарых эмнени окутат? (1 саат)

Тарых жөнүндө түшүнүк. Тарыхтан биз эмнени үйрөнө алабыз? Тарыхты үйрөнүүнүн сырлары. Тарыхты окуп үйрөнүүнүн мааниси.

2-сабак: § 2. Мекеним — Кыргызстан (1 саат)

Ата Мекен — эч нерсеге алмаштыргыс касиеттүү ыйык жер. Биздин Ата Мекенибиз — Кыргызстан. Кыргызстандын көз карандысыз мамлекет катары жарыяланышы. Кыргызстандын улуттук символдору: туу, гимн, герб.

3-сабак: § 3. Тарыхый булактар (1 саат)

Тарыхый булак деген эмне? Тарыхый булактардын түрлөрү.

4-тема: § 4. Заттык маданий эстеликтер (археология) (1 саат)

Заттык маданий эстеликтер. Табылган археологиялык эстеликтердин жашын кантип аныктоого болот? Археологдордун иш ыкмасы.

5-сабак: § 5. Кыргызстандагы археологиялык эстеликтер (1 саат)

Археологиялык эстеликтер жөнүндө түшүнүк. Мунаралар жана чептер. Күмбөздөр жана кербен сарайлар.

6-сабак: § 6. Жазуу даректери (1 саат)

Жазуу даректери деген эмне? Жазуу даректери эмнени баяндайт? Жазуу даректериндеги кыргыздар тууралуу маалыматтар.

7-сабак: § 7. Түркүн элдердин жазуусу (1 саат)

Жазуунун пайда болушу. Байыркы кыргыздар колдонгон руна сымал жазмалар. Кыргыздар колдонгон алфавиттер.

8-сабак: § 8. Нумизматика (1 саат)

Нумизматика жөнүндө түшүнүк. Акчанын пайда болушу. Тыйын өткөн доор жөнүндө маалымат берет. Түрдүү элдердин байыркы тыйындары. Тыйын казыналары. Банктардын пайда болушу.

9-сабак: § 9. Кыргыздарда жана Кыргызстанда колдонулган акча (1 саат)

Кыргызстандын аймагынан табылган тыйындар. Кыргызстанда акча бирдигинин киргизилиши.

10-сабак: «Тарыхый булак менен кантип иштөө керек» деген темадагы семинар-сабак (1 саат)

11-сабак: § 10. Ономастика (1 саат)

Ономастика эмнени үйрөтөт? Адам аттары. Кыргыздар колдонгон адам аттары. Улуттун, элдин, уруунун жана уруктун аталыштары.

12-сабак: § 11. Генеалогия (1 саат)

Генеалогия жөнүндө түшүнүк. Генеалогиялык дарак деген эмне?

13-сабак: § 12. Этнология (1 саат)

Этнология жөнүндө түшүнүк. Кыргыз этнологиясынын келип чыгышы.

14-сабак: § 13. Кыргыздардын санжырачылык салты (1 саат)

Жети атаны билүү — тегинди билүү. Кыргыздын белгилүү санжырачылары. Манас баатырдын ата-теги жөнүндө түшүнүк.

15-сабак: «Мектеп музейи» деген темадагы саякат-сабак. Мектеп музейи менен максаттуу тааныштыруу (1 саат)

16-сабак: Тестирлөө. (1 саат)

17-сабак: § 14. Сфрагистика (1 саат)

Сфрагистика жөнүндө түшүнүк. Дүйнө элдери колдонгон мөөрлөр. Кыргыздын уруу башчылары колдонгон мөөрлөр.

18-сабак: § 15. Кыргыз уруулары колдонгон белги-тамгалар (1 саат)

Белги-тамгалар жөнүндө түшүнүк. Белги-тамгалар — баалуу тарыхый булак. Кыргыз уруулары колдонгон эн-тамгалар.

19-сабак: § 16. Геральдика (1 саат)

Геральдика илими эмнени үйрөтөт? Герб жөнүндө түшүнүк. Герольддор деген кимдер?

20-сабак: § 17. Топонимика (1 саат)

Топонимика эмнени үйрөтөт? Жер-суулардын жана тоолордун аталыштары эмнени баяндайт. Адам ысымдары коюлган жер аталыштары.

21-сабак: § 18. Карта жөнүндө түшүнүк (1 саат)

Карта деген эмне? Картанын мааниси. Улуу Жибек жолу картада. Махмуд Кашгари-Барскани түзгөн дүйнө картасы. Байыркы Кыргыз дөөлөтү картада. Картанын түрлөрү жана тарыхый картадагы өзгөчөлүктөр.

22-сабак: «Тарыхты картасыз окууга болобу?» диспут-сабак (1 саат)

23-сабак: § 19. Тарыхый метрология (1 саат)

Тарыхый метрология эмнени үйрөтөт? Чен бирдиктеринин келип чыгышы жана ченөөнүн зарылдыгы. Кыргыздардын чен бирдиктери.

24-сабак: § 20. Хронология (1 саат)

Хронология эмнени окуп үйрөтөт? Убакыт ченемдери кандайча пайда болгон? Жыл эсептөөнүн түрдүүлүгү. Календардын пайда болушу.

25-сабак: § 21. Кыргыздардын жыл эсеби (1 саат)

Кыргыздар колдонгон жыл эсеби. Айлардын аталыштары. Мүчөл жөнүндө түшүнүк.

26-сабак: § 22. Элдик оозеки чыгармачылык тарыхты баяндайт (1 саат)

Көркөм сөз өнөрү. Мифтер аркылуу тарыхты үйрөнүүгө болобу? Тарыхты чагылдырган лирикалык ырлар — түгөнбөс казына.

27-сабак: § 23. «Манас» эпосу — кыргыз тарыхынын көөнөрбөс булагы (1 саат)

«Манас» эпосу — кыргыз элинин кылымдарды карыткан тарыхынын алтын казынасы. «Манас» эпосу дүйнөдө теңдешсиз зор көлөмдүү чыгарма.

28-сабак: § 24. Искусство — тарыхты чагылдырат (1 саат)

Жасалга-колдонмо көркөм искусствосу тарыхты кандайча чагылдырат? Жасалга-колдонмо көркөм искусствосу өткөн доордун жашоо-тиричилигинен кабар берет.

29–30-сабактар: «Мен тарых сабагынан эмнелерди үйрөндүм?» Окуучулардын ой толгоолору (эссе) боюнча конференция-сабак (2 саат)

31-сабак: Жыйынтыктап кайталоо (1 саат)

32-сабак: Тестирлөө (1 саат)

Резервдик сааттар — 2 саат.

**II БӨЛҮК.
ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ**

(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

**I бөлүм. АДАМЗАТТЫН ТАРЫХЫЙ-ЦИВИЛИЗАЦИЯЛЫК
ӨНҮГҮҮСҮ**

1-сабак: § 1. Байыркы адамдар (1 саат)

Байыркы адамдардын жашаган жерлери жана өң-келбеттери. Байыркы адамдардын негизги кесипчиликтери. Байыркы адамдар аңчылыкта кандай куралдарды колдонушкан? Уруу жамааттары. Коомдук мамилелер.

2-сабак: § 2. Байыркы адам жана эмгек (1 саат)

Алгачкы жер иштетүү. Жапайы жаныбарларды колго үйрөтүү. Кол өнөрчүлүк. Борбордук Азиядагы алгачкы цивилизациялар.

3-сабак: § 3. Алгачкы диний ишенимдер (1 саат)

Алгачкы диний ишенимдердин пайда болушуна эмне түрткү болгон?

Адам эмне үчүн түш көрөт? Сөөк коюу түшүнүгүнүн пайда болушу. Тотемизм, анимизм, фетишизм, магия — байыркы адамдардын алгачкы диний ишенимдери. Диний жөрөлгөлөрдүн өткөрүлүшү. Көркөм өнөрдүн жаралышы.

II бөлүм. ДАРЫЯ АРАЛЫГЫНДАГЫ ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАР

4-сабак: § 4. Египеттин байыркы цивилизациясы (1 саат)

Египеттин географиялык чөйрөсү. Элдин турмуш-тиричилигине Нил дарыясынын тийгизген таасири. Египеттиктердин кесиптери: жер иштетүү, мал чарбачылык, кол өнөрчүлүк жана соода. Египет коому. Шаарлары.

5-сабак: § 5. Байыркы египеттиктердин маданияты жана дини (1 саат)

Байыркы Египет жазууларынын өзгөчөлүктөрү. Илимий билимдердин башаты. Байыркы Египет кереметтери. Египеттиктердин кудайлар жөнүндө түшүнүктөрү. Байыркы египеттиктердин тиги дүйнө жөнүндөгү түшүнүгү.

6-сабак: § 6. Месопотамиянын цивилизациялары (1 саат)

Эки дарыя аралыгынын жайгашышы жана географиялык чөйрөсү. Ирригациялык (жасалма сугат) дыйканчылык деген эмне? Шумердин шаар-мамлекеттери. Аккад. Вавилон. Хаммурапинин бийликке келиши. Хаммурапинин мыйзамдары. Жаңы Вавилон падышалыгы.

7-сабак: § 7. Ассирия державасы (1 саат)

Ассирия падышалыгы — байыркы дүйнөнүн улуу дөөлөттөрүнүн бири. Ниневия — ассириялык падышалардын борбору. Хетт падышалыгы. Митанни. Урарту падышалыгы.

8-сабак: § 8. Байыркы шумер-аккад маданияты жана дини (1 саат)

Байыркы Месопотамиянын маданияты. Шынаа жазуусунун пайда болушу. Алгачкы диний ишенимдер. Диний ишенимдердин өнүгүшү.

9-сабак: § 9. Ирандын байыркы цивилизациясы (1 саат)

Иран Түштүк-Батыш Азиядагы байыркы мамлекет. Байыркы Иран аймагындагы алгачкы цивилизациялар. Элам. Вавилон. Лидия. Мидия. Улуу Кир II. Перс падышалыгынын түзүлүшү. Падыша Дарий I. Падыша жолдору жана падыша почтасы.

10-сабак: § 10. Байыркы Ирандагы маданият жана дин (1 саат)

Байыркы улуу дөөлөттүн борбору — Персеполь шаары. Байыркы дүйнөдө диндердин жаралышы. Зороастризм — Заратуштра негиздеген байыркы дин. Зороастризмдин ыйык китеби — «Авеста». Манихейчиликтин пайда болушу.

11-сабак: § 11. Индиянын байыркы цивилизациясы (1 саат)

Байыркы Индиянын ээлеген орду жана географиялык чөйрөсү. Индиядагы байыркы цивилизациялар.

12-сабак: § 12. Байыркы Индиядагы маданият жана дин (1 саат)

Байыркы Индиядагы маданият. Теңсиздердин касталык коому. Буддизмдин пайда болушу.

13-сабак: § 13. Кытайдын байыркы цивилизациясы (1 саат)

Кытайдын географиялык чөйрөсү. Байыркы кытайлык цивилизациялардын пайда болушу. Цинь Ши-Хуандинин Кытайды бириктирүүсү. Цинь Ши-Хуандинин күмбөзүндөгү чопо аскерлер. Улуу Кытай дубалы.

14-сабак: § 14. Байыркы Кытайдын маданияты жана дини (1 саат)

Байыркы Кытайдын маданияты. Илимий билимдер. Конфуцийдин окуусу. Даосизмдин Кытайда б.з.ч. IV–III кылымдарда философиялык окуу катары пайда болушу.

III бөлүм. ДЕНИЗ ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРЫ

15-сабак: § 15. Финикиянын байыркы цивилизациясы (1 саат)

Финикиянын жайгашкан орду жана географиялык чөйрөсү. Чарбасы жана кесиптери. Деңиз соодасы жана каракчылык. Финикиялыктардын колониялары. Байыркы финикиялык жазуу.

16-сабак: § 16. Гректердин байыркы цивилизациясы (1 саат)

Байыркы Грециянын жайгашкан орду, жаратылышы жана калкы. Миноя цивилизациясы. Афины. Спарта.

17-сабак: § 17. Байыркы Грекиянын маданияты жана диний ишенимдери (1 саат)

Байыркы Грекиянын маданияты. Гомердин «Илиада» жана «Одиссея» поэмалары. Байыркы Грекиядагы билим берүү. Байыркы грек театры. Байыркы гректердин скульптурасы жана архитектурасынын өзгөчөлүктөрү. Байыркы Грекиянын уламыштары жана диний ишенимдери.

18-сабак: § 18. Байыркы дүйнөдөгү олимпиадалык оюндар (1 саат)

Эллиндерди бириктирген майрамдар. Олимпиадалык оюндар.

19-сабак: «Олимпиадалык оюндар жана аларга кыргызстандык спортчулардын катышуусу» деген темада викторина-сабак (1 саат)

20-сабак: Тестирлөө (1 саат)

21-сабак: § 19. Эллинизм (1 саат)

Македониянын Грекияны басып алышы. Александр Македонскийдин империясы жана анын кулашы. Египеттик Александрия. Фарос маягы — дүйнө кереметтеринин бири.

22-сабак: § 20. Римдин байыркы цивилизациясы (1 саат)

Италиянын географиялык чөйрөсү жана калкы. Римдин негизделиши. Байыркы Римдеги падышалык башкаруу. Рим республикасынын орнотулушу.

23-сабак: § 21. Рим менен Карфагендин Жер Ортолук деңизине үстөмдүк үчүн күрөшү. Римдин жениши (1 саат)

Карфагендин географиялык чөйрөсү жана калкы. Карфаген — Сицилияга кетүүчү жолдогу тосмо. Римдин «бөлүп алып бийлей бер» саясаты. Рим республикасынын кулашы. Рим республикасынын империяга айланышы. Рим империясынын начарлашы.

24-сабак: § 22. Байыркы Римдин маданияты (1 саат)

Рим шаары — маданият борбору. Байыркы Римдеги билим берүү. Рим поэзиясы. Рим архитектурасы. Байыркы Римдин айкелдери.

25-сабак: § 23. Христианчылыктын пайда болушу (1 саат)

Жаңы диндин келип чыгышынын себептери. Иисус Христос жөнүндө «кабарлар». Эски осуят жана Жаңы осуят. Христиан дининин таралышы. Христиандардын Рим бийлиги тарабынан куугунтукталышы. Римдиктердин христиан динин куугунтуктай башташы. Рим империясында христиан дининин үстөмдүк кылуучу динге айланышы.

IV бөлүм. КЫРГЫЗСТАНДЫН АЙМАГЫНДАГЫ КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАР

26-сабак: § 24. Кыргыздардын байыркы ата-бабаларынын цивилизациясы (1 саат)

Кыргызстандын аймагындагы цивилизациянын башаты. Сактар. Усун мамлекети. Хунн мамлекети. Дабан мамлекети.

27-сабак: § 25. Кыргыздар — байыркы эл (1 саат)

Кыргыздар тууралуу тарыхый маалыматтар. Кыргыздардын байыркы ата-журту. Байыркы кыргыз урууларынын пайда болушу. Кыргыздардын башка уруулар менен этногенетикалык байланышы. Кыргыздардын алгачкы көз карандысыз мамлекети. Кыргыздар I–V кылымдарда.

28-сабак: Кайталоо (1 саат)

29–30-сабактар: «Мен жана сабак экологиясы» деген темадагы семинар-сабак (2 саат)

31-сабак: Жыйынтыктап кайталоо (1 саат)

32-сабак: Тестирлөө (1 саат)

Резервдик сааттар — 2 саат.

Авторлор:
Ө. Ж. Осмонов, Ш. К. Керимова, Г. К. Жыргалбекова.

6-класс

ДУЙНО ЖАНА КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

І БӨЛҮК. ДУЙНО ТАРЫХЫ: БОРБОРДУК АЗИЯДАГЫ КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯ

(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

1-сабак: Киришүү (1 саат)

Борбордук Азиядагы көчмөн жана отурукташкан цивилизациялар жана алардын өнүгүшү, көчмөндөрдүн руханий жана материалдык маданияты, диний ишенимдери, Борбордук Азияга ислам цивилизациясынын келиши, Кыргызстандын аймагындагы алгачкы уруу бирикмелери түзгөн цивилизациялар. Кыргыздардын көчмөн жана отурукташкан цивилизацияларда өнүгүшү.

І бөлүм. БОРБОРДУК АЗИЯДАГЫ КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРДЫН НЕГИЗИ

2-сабак: § 1. Отурукташкан жана көчмөн цивилизациялардын пайда болушу (1 саат)

Борбордук Азиянын географиялык чөйрөсү. Борбордук Азиядагы шаар маданияты. Борбордук Азиядагы көчмөн жана отурукташкан элдердин маданиятынын өзгөчөлүктөрү.

3-сабак: § 2. Байыркы Хорезм (1 саат)

Байыркы Хорезм жөнүндө жазуу булактары жана археологиялык маалыматтар. Байыркы шаарлары. Байыркы Хорезм: чарбасы жана маданияты.

4-сабак: § 3. Байыркы Бактрия (1 саат)

Байыркы Бактрия мамлекети жөнүндө тарыхый маалыматтар. Байыркы Бактрия шаарларынын өзгөчөлүктөрү. Бактриянын чарбасы. Байыркы Бактрия мамлекетинин кайра жаралуусу жана андагы гректердин бийлиги. Эллин маданияты. Грек-Бактрия падышалыгынын негизделиши.

5-сабак: § 4. Байыркы Согду (1 саат)

Байыркы Согдиана жөнүндө жазма булактар жана археологиялык маалыматтар. Байыркы Согду шаарлары. Согдулук чарбанын өнүгүшү.

6-сабак: § 5. Хунндардын көчмөн империясы (1 саат)

Хунндар жөнүндө маалымат. Хунндардын алгачкы мекени жана чарбасы. Хунндар менен кытайлардын мамилеси. Модэ шанүй.

7-сабак: § 6. Хунн мамлекетинин түзүлүшү (1 саат)

Хунн мамлекетинин башкаруу түзүмү. Хунндардын мыйзамдары. Модэ шанүйдүн жортуулдары.

8-сабак: § 7. Элдердин Улуу көчү (1 саат)

Элдердин Улуу көчүнүн башталышы. Түндүк хунндардын батышка жылуусу. Аттиланын мамлекети (433–454-жылдар).

9-сабак: § 8. Кушан империясы (1 саат)

Кушан падышалыгы. Кушан империясынын чарбасы.

10-сабак: § 9. Кушан маданияты жана диний ишенимдери (1 саат)

Кушан маданияты. Диний ишенимдери. Манихейчиликтин таралышы.

11-сабак: § 10. Каңгүй мамлекети (1 саат)

Каңгүй — Борбордук Азиядагы көчмөн жана отурукташкан элдерди бириктирген мамлекет. Чарбасы.

12-сабак: § 11. Эфталит падышалыгы (1 саат)

Эфталиттердин басып алуучулук жүрүштөрү. Эфталиттердин чарбасы жана маданияты.

13-сабак: «Көчмөндөр цивилизациясы» семинар-сабак (1 саат)

14-сабак: Кайталоо (1 саат)

15-сабак: Тестирлөө. (1 саат)

**II бөлүм. БОРБОРДУК АЗИЯДАГЫ КӨЧМӨН ЖАНА
ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯНЫН ӨНУГҮШҮ (11 саат)**

**16–17-сабактар: § 12–13. Түрктөрдүн көчмөн цивилизациясы
(2 саат)**

Бумын — Түрк кагандыгынын негиздөөчүсү. Түрк кагандыгынын басып алуучулук жортуулдары. Түрк кагандыгынын күч алышы жана жиктелиши. Батыш Түрк кагандыгынын ээлеген аймагы. Батыш Түрк кагандыгынын жана Тан империясынын мамилелери.

Батыш Түрк кагандыгынын жоюлушу. Чыгыш Түрк кагандыгынын негизделиши. Экинчи Чыгыш Түрк кагандыгынын түзүлүшү. Экинчи Чыгыш Түрк кагандыгынын талкаланышы.

18-сабак: § 14. Түргөштөрдүн көчмөн кагандыгы (1 саат)

Түргөш кагандыгынын жаралышы. Түргөш кагандыгынын тышкы саясаты. Араб баскынчыларына каршы күрөшү.

19-сабак: § 15. Көчмөн карлуктардын мамлекети (1 саат)

Карлуктар. Атлах салгылашы. Карлук-уйгур мамилелери.

20-сабак: § 16. Уйгур кагандыгы (1 саат)

Уйгур кагандыгынын негизделиши. Уйгур кагандыгы менен кыргыздардын согушу. Уйгур кагандыгынын кыйрашы. Диний ишенимдер: манихейлик жана буддизм.

21-сабак: § 17. Азиянын батышындагы көчмөндөрдүн мамлекеттери (1 саат)

Авар кагандыгы. Хазар кагандыгы. Булгарлар. Огуз жабгулугу. Кимак кагандыгы.

22-сабак: § 18. Көчмөндөрдүн башкаруу түзүмү жана аскердик күчтөрү (1 саат)

Башкаруу түзүмү. Көчмөндөрдүн аскердик күчтөрүнүн курамы.

23-сабак: § 19. Көчмөндөрдүн руханий маданияты (1 саат)

Мифологиясы. Диний ишенимдери. Көчмөн түрктөрдүн жазуусу.

24-сабак: § 20. Көчмөндөрдүн материалдык маданияты (1 саат)

Турак жайы. Көчмөндөрдүн кийим-кечелеринин өзгөчөлүктөрү. Көчмөндөрдүн элдик искусствосу. Колдонмо өнөрү.

25-сабак: § 21. Көчмөндөрдүн чарбасы (1 саат)

Чарбасы. Турмуш-тиричилиги. Көчмөндөрдүн адеби.

26-сабак: § 22. Борбордук Азияга ислам цивилизациясынын келиши (1 саат)

Арабдардын күч алышы. Арабдардын басып алуучулук жортуулдары. Арабдардын жортуулдарынын жыйынтыгы.

27-сабак. Кайталоо (1 саат)

28-сабак. «Отурукташкан цивилизация». Семинар-сабак (1 саат)

29–30-сабактар: «Дүйнөлүк цивилизациялар». Конференция-сабак (2 саат)

31-сабак: Жыйынтыктап кайталоо (1 саат)

32-сабак: Тестирлөө (1 саат)

Резервдик сааттар — 2 саат.

**II БӨЛҮК. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ:
КЫРГЫЗДАР КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН
ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРДА
(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)**

**I бөлүм. КЫРГЫЗДАРДЫН АТА-БАБАЛАРЫ КӨЧМӨН ЖАНА
ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРДЫН БАШАТЫНДА**

1-сабак: § 1. Кыргызстандын аймагындагы таш жана коло доорлору (1 саат)

Кыргызстандын аймагындагы алгачкы адамдардын издери. Кыргызстандын аймагындагы байыркы таш доору. Кыргызстандын аймагындагы байыркы коло доору.

2-сабак: § 2. Сактар (1 саат)

Сак урууларынын негизги топтору. Сактардын коомдук түзүлүшү. Сактардын көз карандысыздыгы үчүн күрөшү.

3-сабак: § 3. Сактардын материалдык жана руханий маданияты (1 саат)

Сактардын чарбасы жана маданияты. Сактардагы «айбанаттар стилинин» өзгөчөлүгү. Сак урууларынын диний ишенимдери. Сактардын маданиятынын кеңири тарашы.

4-сабак: § 4. Усун мамлекети (1 саат)

Усун урууларынын Жети-Сууга көчүп келиши. Усундардын Кытай империясы менен мамилеси. Усундардын чарбасы. Диний ишенимдери.

5-сабак: § 5. Дабан мамлекети (1 саат)

Дабан мамлекетинин аймагы жана калкы. Дабандын чарбачылыгы. Кытайдын Дабанга жортуулдары.

6-сабак: § 6. Кыргызстандын аймагындагы шаар цивилизациясы (1 саат)

Кыргызстандын аймагындагы байыркы кыштактар. Кыргызстандын аймагындагы шаар цивилизациясы.

7-сабак: § 7. Байыркы кыргыздар, чарбасы жана дүйнө таанымы (1 саат)

Байыркы кыргыз урууларынын ата журту. Байыркы кыргыздар жөнүндө маалыматтар. Чарбасы. Байыркы кыргыздардын дүйнө таанымы.

8-сабак: Кайталоо (1 саат)

9–10-сабактар: «Осмонаалы Сыдык уулу — алгачкы кыргыз тарыхчысы». Конференция-сабак (2 саат)

11-сабак: Тестирлөө (1 саат)

II бөлүм. КЫРГЫЗДАРДЫН КӨЧМӨН ЖАНА ОТУРУКТАШКАН ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАРДЫН БАШАТЫНДА ӨНУГҮШҮ

12-сабак: § 8. Кыргыздар Енисейде (1 саат)

Енисей аймагынын географиялык чөйрөсү. Енисейди кыргыздар качан мекендеген? Кыргыздардын жергиликтүү уруулар менен мамилеси.

13-сабак: § 9. Енисейде Кыргыз мамлекетинин калыптанышы (1 саат)

Кыргыздардын көз карандысыздык үчүн күрөшү. Борбордук Азияга үстөмдүк үчүн күрөш. Кытайдын саясаты. Кыргыз мамлекетинин күч алышы.

14-сабак: § 10. Кыргыз-кытай мамилелеринин чыңдалышы (1 саат)

Кыргыз-кытай алакалары. Шибокүй (Шибоцой) Ачжандын Кытайга иш сапары. Кыргыз-кытай мамилелеринин чыңдалышы.

15-сабак: § 11. Кыргыз каганы — Барсбек (1 саат)

Барсбектин бийликке келиши. Барсбектин тышкы саясаты кандай жүргүзүлгөн? Согушка даярдык.

16-сабак: § 12. Борбордук Азиядагы 710–711-жылдардагы согуш (1 саат)

Чыгыш түрктөрдүн кыргыздарга каршы жортуулу. Суңга салгылашы. Барсбектин курман болушу. Барсбектин кыргыз тарыхында ээлеген орду.

17-сабак: § 13. Кыргыз мамлекетинин көз карандысыздык үчүн күрөшү (VIII к. аягы – IX к. башы) (1 саат)

Кыргыз мамлекетинин өз алдынчалыгынын сакталып калышына эмне себеп болгон? Кыргыздардын Уйгур кагандыгынын баскынчылык саясатына каршы көтөрүлүштөрү. Кыргыздардын көз карандысыздык үчүн күрөшү.

18-сабак: § 14. Кыргыз мамлекетинин башкаруу түзүмү (1 саат)

Каган — мамлекет башчысы. Мамлекеттик башкарууда кызматтардын аталышы. Мамлекеттин биримдиги үчүн аракеттер.

19-сабак: § 15. Кыргыздардын куралдуу күчтөрү (1 саат)

Кыргыз жоокерлеринин курал-жарактары. Оор жана жеңил куралданган жоокерлердин милдеттери. Куралдуу күчтөрдөгү жылкынын ролу.

20-сабак: Тестирлөө. (1 саат)

21-сабак: § 16. Кыргыздардын руханий маданияты (1 саат)

Кыргыз элинин идеологиясы. Кыргыздардын жазуусу. Кыргыздардын элдик билиминин өнүгүшү. Кыргыз календары.

22-сабак: § 17. Кыргыздардын диний ишенимдери (1 саат)

Кыргыздардын тотемдик ишенимдерин эмнеден билүүгө болот. Фетишизм. Анимизм. Кыргыздардын кандай майрамдары болгон?

23-сабак: § 18. Кыргыздардын чарбасы (1 саат)

Кыргыздардын мал чарбачылыгы. Дыйканчылык. Аңчылык. Кол өнөрчүлүк. Кыргыздарда сооданын өнүгүшү.

24-сабак: § 19. Кыргыздардын этномаданий байланыштары (1 саат)

Кыргыздардын динлиндер жана кытайлар менен аралашуусу. Кыргыздардын коңшу уруулар менен байланышы. Кыргыздардын түргөштөр жана карлуктар менен байланышы.

25-сабак: § 20. Кыргыздардын материалдык маданияты (1 саат)

Табылгалар баяндайт. Енисейлик кыргыздардын турак жайлары. Металл иштетүү. Карапа идиштер.

26-сабак: § 21. Кыргызстандагы отурукташкан маданият (VI–VIII кк.) (1 саат)

Шаар маданияты. Суяб — Жети-Суудагы шаарлардын үлгүсү. Маданий, диний алакалашуу.

27-сабак: § 22. Улуу Жибек жолу жана Кыргызстан (1 саат)

Улуу Жибек жолунун башаты. Улуу Жибек жолунун жанданышы. Улуу Жибек жолунун Кыргызстан аркылуу өтүшү. Улуу Жибек жолунун мааниси.

28-сабак: Кайталоо (1 саат)

29–30-сабактар: «Дүйнөлүк цивилизациялар» деген темадагы конференция-сабак (2 саат)

31-сабак: Жыйынтыктап кайталоо (1 саат)

32-сабак: Тестирлөө (1 саат)

Резервдик сааттар — 2 саат.

Авторлор:

Ө. Ж. Осмонов, Ш. К. Керимова, Г. К. Жыргалбекова.

7-класс

ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

І БӨЛҮК.

ОРТО КЫЛЫМДАР ТАРЫХЫ

(жумасына 1 саат, жылына 34 саат)

1-сабак: Киришүү (1 саат)

Орто кылымдардын тарыхы — дүйнөлүк тарыхтын бир бөлүгү. Орто кылымдар түшүнүгүнүн келип чыгышы жана мааниси. Орто кылымдардын хронологиялык алкагы. Орто кылым цивилизациясынын концепциясы. Окумуштуулар орто кылымдардын тарыхын изилдөө үчүн кандай булактардан пайдаланышат?

І бөлүм. ФЕОДАЛДЫК КООМДУН КАЛЫПТАНЫШЫ

(V к. аягы – XI к. ортосу)

2-сабак: § 1. Ыйык Рим империясы жана анын коңшулары (1 саат)

«Варварлар» — деген кимдер? Байыркы германдар. Кельттер. Элдердин Улуу көчүү доору. Хунндардын басып кириши. Атилланын жортуулдары. Батыш Рим империясынын кыйрашы.

3-сабак: § 2. Феодалдык коомдун маңызы (1 саат)

Феодализм түшүнүгү. Феодалдык коомдун маңызы. Феодалдык түзүлүштүн жана жаңы коомдук таптардын калыптанышы. Жер ээликтеринин түрлөрү. Феодалдык шаты. Вассалдык мамилелер.

4-сабак: § 3. Франк мамлекеттеринин түзүлүшү жана күч алышы (1 саат)

Франк мамлекетинин түзүлүшү жана анын басып алуулары. Каролингдердин түпкү династиялары. Улуу Карл. Франк мамлекеттеринин кенейиши. Франк империясынын түзүлүшү. Империянын кулашы.

5-сабак: § 4. Континенттик Европадагы ири мамлекеттер (V–X кк.) (1 саат)

Европадагы жаңы мамлекеттердин түзүлүшү. Франция (IX–X кк.). Италия (V–X кк.). Немис королдугунун жаралышы.

6-сабак: § 5. Англия мамлекетинин түзүлүшү (V–X кк.) (1 саат)

Британияда феодалдык коомдун калыптанышы. Британиядагы калктын жикке бөлүнүшү. Англияда алгачкы феодалдык мамлекеттин калыптанышы. Бирдиктүү англ-сакс мамлекетинин — Англиянын — түзүлүшү.

7-сабак: § 6. Славян мамлекеттеринин түзүлүшү (1 саат)

Славяндарды жашаган жерлери. Чарбасы. Славяндардын жашоо ыңгайы. Славян мамлекеттеринин түзүлүшү.

8-сабак: § 7. Киев Русу — Байыркы орус мамлекети (1 саат)

Байыркы орус мамлекетинин түзүлүшү. Владимир Инин башкаруусу. Байыркы орус коомунун негизги социалдык катмарлары. Орустарды чокундуруу. Байыркы орус мамлекетинин Акылман Ярославдын тушунда гүлдөп өнүгүшү. Киев Русунун кулай башташы. Саясий түзүлүшү. Чарбасы. IX к. – XII к. биринчи жарымындагы маданияты.

9-сабак: § 8. Византия империясы V–XV кк. (1 саат)

Византия империясынын түзүлүшү. Юстиниан I. Византиянын аймагына славяндардын отурукташуусу. Феодалдык түзүлүштүн калыптанышы. Византиянын начарлашы. Византиянын маданияты.

10-сабак: § 9. Батыш өлкөлөрүнүн IX–XI кк. маданияты (1 саат)

Билим берүү жана илим. Китеп жазуу искусствосу. Славян жазуусунун келип чыгышы. Адабият. Искусство. Архитектура.

II бөлүм. ФЕОДАЛДЫК КООМДУН ӨНҮГҮШҮ (XII–XV кк.)

II.1. ЧЫГЫШ ӨЛКӨЛӨРҮ (9 саат)

11-сабак: § 10. Индия орто кылымдарда (1 саат)

Жаратылышы жана калкы. Индия феодалдык коомдун мезгилинде. Социалдык түзүлүшү. Мусулмандардын Индияны басып алышы. Илим. Искусство.

12-сабак: § 11. Кытай орто кылымдарда (1 саат)

Кытайдын биригиши. Коомдук мамилелери. Саясий түзүлүшү. Тышкы саясаты. Орто кылымдардагы Кытай империялары. Чарбасы. Кытайдагы дыйкандар согушу (874–901-жж.). Кытайдын дини. Конфуцийлик тарбиялоо системасы. Маданияты. Билим берүү жана илим. Адабияты. Искусствосу.

13-сабак: § 12. Япония орто кылымдарда (1 саат)

Жаратылышы жана калкы. Ямато. Коомдук-социалдык түзүлүшү. Самурайлар. Сёгундук. Япониядагы сёгундардын бийлиги. Япониянын илими жана искусствосу.

14-сабак: § 13. Арабдар орто кылымдарда (1 саат)

Арабстандын жаратылышы. Арабдардын кесиби. Арабдардын турмушу жана ырым-жырымдары. Арабстан — дин бешиги. Мухаммед пайгамбардын сөзү. Мусулман дини — Ислам окуусу (Мухаммед). Алла-Таала баарын көрүп турат.

15-сабак: § 14. Ислам дүйнөсү (1 саат)

Араб халифтигинин түзүлүшү жана күч алышы. Омеяддар жана Аббасилер. Халифтиктин кулашынын себептери. Мусулман дүйнөсүндөгү

билим берүү жана илим. Ислам дүйнөсүнүн адабияты. Ислам дүйнөсүнүн курулуш искусствосу. Ислам дүйнөсүнүн маданиятынын мааниси.

16-сабак: § 15. Орто Азиядагы Самани мамлекети (IX–X кк.)
(1 саат)

Самани (тажик) мамлекетинин түзүлүшү. Самани мамлекетинин саясий түзүлүшү. Самани мамлекетинин алсырашы. Карахандардын басып кириши.

17-сабак: § 16. Осмон-түрктөрүнүн империясы (1 саат)

Осмон-түрктөрүнүн басып алуулары. Косово талаасындагы салгылаш. Византиянын кулашы. Осмон-түрктөрүнүн андан аркы жеңип алуулары. Осмон империясынын түзүлүшү. Осмон баскынчыларына каршы элдердин күрөшү.

18-сабак: § 17. Моңгол империясы (1 саат)

Моңгол мамлекетинин түзүлүшү. Чыңгыз хандын бийликке келиши. Чыңгыз хан жана Батыйдын батышка карай жортуулдары. Улус — Чыңгыз урпактарынын мамлекети.

19-сабак: § 18. Амир Темирдин империясы (1 саат)

Улуу дөөлөттүн негизделиши. Амир Темирдин дүйнөлүк тарыхтан алган орду. Орто Азиянын Темирлер доорундагы маданияты.

Тестирлөө.

II.2. БАТЫШ ӨЛКӨЛӨРҮ (9 саат)

20-сабак: § 19. Европадагы католик чиркөөсү жана кресттүүлөрдүн жортуулдары (1 саат)

Католик чиркөөсүнүн күч-кубаттуулугу. Кресттүүлөрдүн жортуулдары, алардын себептери жана максаттары. Кресттүүлөрдүн жортууладарынын жүрүшү жана ага катышуучулар. Кресттүүлөрдүн жортуулдарынын жыйынтыктары. Натыйжалары.

Маданияттардын жана цивилизациялардын карама-каршылыктары жана өз ара таасирденүүлөрү.

21-сабак: § 20. Чехиядагы гуситтик кыймыл (1 саат)

Чех элинин боштондук күрөштөрүнүн себептери. Күрөштүн максаты. Гуситтик кыймыл. Гуситтик согуштун башталышы. Гуситтик согуштун жүрүшү. Гуситтик согуштун кыймылдаткыч күчтөрү. Жеңилип калышынын себептери. Гуситтик согуштардын мааниси.

22-сабак: § 21. Франция жана Англия (XI–XIII кк.) (1 саат)

Франциянын биригишинин себептери. Франция Филипп IV Сулуунун мезгилинде. Англиядагы каролдук бийлик. Боштондуктун улуу хартиясынын кабыл алынышы.

23-сабак: § 22. Жүз жылдык согуш. Англия жана Франция XIV–XV кк. (1 саат)

Согуштун себептери, башталышы жана жүрүшү. Жакерия. Уот Тайлердин көтөрүлүшү. Жанна Д'Арк. Жүз жылдык согуштун бүтүшү жана кесепеттери. Францияда борбордошкон мамлекетти түзүүнүн аякташы. Англиядагы кызыл жана ак розалар согушу. Англияда өкүлдүк башкаруунун калыптанышы.

24-сабак: § 23. Германия XI–XV кк. (1 саат)

Айыл чарбасындагы өндүргүч күчтөрдүн өнүгүшү. Шаарлардын өсүшү. Агрардык мамилелердин эволюциясы. Германиянын XI–XV кк. саясий өнүгүүсү.

25-сабак: § 24. Пиреней жарым аралындагы мамлекеттер XI–XV кк. (1 саат)

Пиреней жарым аралы арабдардын үстөмдүгүндө. Реконкиста. Португал королдугунун түзүлүшү. Гранаданы багындыруу жана Испанияда борбордошкон мамлекеттин түзүлүшү.

26-сабак: § 25. Батыш Европанын XI–XV кк. маданияты (1 саат)

Мектептердин жана университеттердин пайда болушу. Орто кылымдардагы илим. Китеп басып чыгарууну ойлоп табуу. Готика. Скульптура. Живопись. Адабият. «Роланд жөнүндө ырдан» үзүндү. Гуманизм идеяларынын жаралышы. Алгачкы кайра жаралуу искусствосу.

27-сабак: § 26. Борбордошкон орус мамлекетинин түзүлүшү (XV к. аягы – VI к. башы) (1 саат)

Орус жерлеринде феодалдык бытырандылык жана анын себептери. Орус княздыктары жана алардын өз ара мамилелери. Улуу Новгород. Киев княздыгы. Галиция-Волынь княздыгы XII–XIII кк. Владимир-Суздаль княздыгы. Чет жерлик баскынчыларга каршы күрөш. Орус мамлекети жана Алтын Ордо. Москва княздыгынын күч алышы. Бирдиктүү орус мамлекетинин түзүлүшү жана чыңдалышы. Орус мамлекетинин маданияты.

28-сабак: § 27. Орто кылымдардагы Америка мамлекеттери (1 саат)

Америка материгинин ачылышы. Калкы. Чарбасы. Коомдук саясий түзүлүшү. Майялардын шаар-мамлекеттери. Ацтектер империясы. Инк падышалыгы.

III бөлүм. ФЕОДАЛДЫК КООМДУН БУЗУЛУШУ (XVI к. – XVII к. биринчи жарымы)

29-сабак: § 28. Европадагы Кайра жаралуу жана гуманизм доору (1 саат)

Италиядагы кайра жаралуунун башаттары жана өбөлгөлөрү. Гуманизм

жана гуманисттер. Кайра жаралуу доорундагы искусствонун улуу ишмерлери. Леонардо да Винчи. Микеланджело. Рафаэль. Германиянын, Нидерланддардын жана Испаниянын искусствосунун улуу чеберлери. Батыш Европанын улуу гуманист-жазуучулары. Илим менен чиркөөнүн ортосундагы күрөш.

30-сабак: § 29. Улуу географиялык ачуулар жана колониялык системанын пайда болушу (1 саат)

Улуу географиялык ачуулардын өбөлгөлөрү. Колумбдун сүзүүлөрү жана жаңы дүйнөнү ачышы. Италияга карай деңиз жолунун ачылышы. Васко да Гама. Магелландын алгачкы болуп дүйнөнү кезип чыгуусу. Тынч океан алкагындагы географиялык ачылыштар. Колониялык басып алуулардын башталышы жана колониялык империялардын түзүлүшү. Улуу географиялык ачуулардын натыйжалары.

31-сабак: § 30. Германиядагы реформация жана дыйкандар согушу (1 саат)

Германиянын экономикалык жана саясий өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү. Реформациянын өбөлгөлөрү. Мартин Лютер. Немистик реформация. Томас Мюнцердин окуусу. Европа өлкөлөрүндөгү протестанттык реформация. Католик чиркөөсүнүн реформацияга каршы күрөшү. Реформация Батыш Европа цивилизациясын түзүүчү негиздердин бири.

32-сабак: § 31. Батыш Европа өлкөлөрүнүн XVI к. – XVII к. биринчи жарымындагы социалдык-экономикалык өнүгүшү (1 саат)

Техниканын өнүгүшү жана эмгектин жаңыча уюштурулушу. Капиталисттик мануфактура. Акча-товар мамилелеринин өнүгүшү. Батыш Европа өлкөлөрүнүн социалдык түзүлүшүндөгү өзгөрүүлөр. XVI–XVII кк. абсолюттук монархиялар.

33-сабак: § 32. Орус мамлекети XVI к. – XVII к. биринчи жарымында (1 саат)

Аймагы, калкы жана чарбасы. Иван IVнүн реформалары. Орус мамлекетинин XVI к. тышкы саясаты. Волга боюн жана Сибирди кошуп алуу. Опричнина. XVI к. башындагы дыйкандар согушу жана орус элинин чет өлкөлүк баскынчыларга каршы күрөшү. Орус мамлекетинин XVI к. биринчи жарымындагы экономикалык өнүгүшү. Абсолютизмдин жаралышы. Орус мамлекетинин XVI–XVII кк. маданияты.

34-сабак: Жыйынтыктап кайталоо (1 саат)

Авторлор: Ө. Ж. Осмонов, Ш. К. Керимова.

II БӨЛҮК.
КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ
(жеумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

1-сабак: Кириш сөз (1 саат)

I бап. УЛУУ КЫРГЫЗ ДӨӨЛӨТҮ ЖАНА АНЫН ТАРЫХЫЙ ОРДУ.
ЭНЕ-САЙ ЖАНА ТЕҢИР-ТОО КЫРГЫЗДАРЫ (IX–XII кк.)

2-сабак: § 1. Улуу Кыргыз дөөлөтүнүн негизделиши (1 саат)

Уйгур кагандыгындагы ички жаатташуулар. Кыргыз каганынын ультиматуму. Ордо-Балыктын каратылышы. Уйгурлардын Өтүкенден сүрүлүшү. Кыргыз кагандыгынын борбор шаарынын Монголияга көчүрүлүшү. «Улуу Кыргыз дөөлөтү» түшүнүгүнүн мааниси.

3-сабак: § 2. Сужин Давандагы жазма эстелик (1 саат)

Кыргыз жазмасы. Эне-Сай руна сымал жазмалары жана эстеликтери. Сужин-Даван жазмасы.

4-сабак: § 3. Багырдын кылычы. Кыргыз дөөлөтүнүн жеңип алуулары (1 саат)

Багырдын кылычы. Кыргыздардын Борбордук Азиядагы жеңип алуулары.

5-сабак: § 4. Теңир-Тоо жана Эне-Сай кыргыздары X–XII кылымдарда (1 саат)

Борбордук Азия жана Сибирге кеңири таркаган кыргыз урууларына таандык археологиялык эстеликтер. Кыргыздар үчүн Теңир-Тоо өздөрүнүн тарыхый мекени болгон. Чыгыш Теңир-Тоодогу кыргыздардын өлүк коюу жөрөлгөсүнүн өзгөрүшү. Эне-Сайдагы, Түндүк-Батыш Монголиядагы жана Алтайдагы кыргыздар.

6-сабак: «Улуу Кыргыз дөөлөтү — кыргыз тарыхындагы жылдызы жанган учур» темасындагы семинар-сабак (1 саат)

II бап. КЫРГЫЗСТАН IX–XII кк. КАРАХАНДАР ЖАНА КАРА-КЫТАЙЛАР

7-сабак: § 5. Карахандар сулалесинин келип чыгышы. Сатук Буура-хан (1 саат)

Кагандыктардын тарыхындагы ырааттуулук. Чигилдер — Карахандар кагандыгын негиздөөчүлөр. «Караханилер» же «Карахандар» аталышы. Афрасияб жөнүндө уламыш. Сатук Буура хан — карахандар мамлекетин негиздөөчү. Исламчыл тараптын козголоңу. Баласагындын ээлениши.

8-сабак: § 6. Карахандардын жеңип алуулары (1 саат)

Мамлекеттик жаңы идеология. Саманилердин алсырай башташы жана

кулашы. Газневилер мамлекети менен Караханилердин ынтымагы. Газневилер мамлекети менен Батыш Карахандардын тирешүүлөрү. Пул-и Чархийан салгылашы (1008-ж.).

9-сабак: § 7. Карахандар жана чыгыш түрктөрү (1 саат)

Карахандардын чыгыштагы коңшулары жана аларга жортуулдары. Уйгурларга каршы согуштар. Йабакулардын жетегиндеги саясий ынтымакка каршы күрөш. Хотанды ээлөө.

10-сабак: § 8. Саясий башкаруу системасы. Кагандыктын экиге жиктелиши (1 саат)

Карахандардын саясий башкаруу системасы. Мыйзам. Башкаруу аппараты. Куралдуу күчтөр. Дубан бектери жана жикчилик саясат. Карахандар мамлекетинин жиктелиши.

11-сабак: § 9. Карахандар доорундагы руханий турмуш. Жусуп Баласагын (1 саат)

Карахандардын маданиятындагы социалдык-таптык ажырым жана орток белгилер. Жазма жана кагаз. Билим берүү системасы. Борбордук Азия — илимий ачылыштардын чөлкөмү. Жусуп Баласагын.

12-сабак: § 10. Махмуд Кашгари-Барскани жана анын «Диваны» (1 саат)

Карахандар бийлеген чөлкөмдөрдөгү маданий очоктор. Махмуд Кашгари-Барскани. «Диван-лугат т-түрк». Башка илимий эмгеги.

13-сабак: «Махмуд Кашгари-Барсканинин Тегерек картасынын тарыхый мааниси» деген темадагы семинар-сабак (1 саат)

14-сабак: § 11. Карахандар кагандыгы XII кылымдын башында (1 саат)

Карахандар XII кылымдын башында. Элүй Даши. Чыгыш Карахандарга каршы чабуулдар. Дин саясатындагы сабырдуулук. Катыван салгылашы (1141-ж.). Кара Кытай мамлекетинин өнүккөн жана күүгүм чагы.

III бап. МОҢГОЛДОР ДООРУ

15-сабак: § 12. Наймандардын Теңир-Тоого көчүшү. Күчлүктүн бийлиги (1 саат)

Борбордук Азиядагы XII кылымдын аягы – XIII кылымдын башындагы саясий үстөмдүк үчүн күрөшү. Наймандардын Жети-Сууга чегиниши. Кара кытай гурханы жана Күчлүк ас-Сегизи. Күчлүктүн бийликти колуна алышы.

16-сабак: § 13. Чыңгыз хандын дөөлөтүнүн негизделиши. Кыргыздарды каратуунун башталышы (1 саат)

Темучин жөнүндөгү уламыштар жана анын бала чагы. Темучиндин «Чыңгыз хан» жарыяланышы. Түштүк Сибирдеги кыргыз улустары XIII

кылымдын башында. Жочу хандын Сибирге жортуулдары. Кыргыз-моңгол элчилик алакалары.

17-сабак: § 14. Моңголдордун үстөмдүгүнө каршы көтөрүлүштөр
(1 саат)

Чыңгыз хандын аскерлеринин 1207–1211-жж. баскынчылык жортуулдары. Туматтардын көтөрүлүшү. Түштүк Сибир элдери, эне-сайлык кыргыздар Жочу хандын энчисинде.

18-сабак: § 15. Моңгол хандарынын жортуулдары жана кыргыздар
(1 саат)

Моңгол хандарынын Жети-Сууну жана Чыгыш Түркстанды басып алуусу. Батыш Борбордук Азияны каратууга камынуу. Хорезмшах менен мамиленин курчушу. Жортуулдун башталышы жана жүрүшү. Жалал ад-Диндин күрөшү. Чыңгыз хандын жортуулдарынын аякташы жана салакалары. Кавказ жана Эдил жортуулдары. Калаймандын кесепеттери. Этностук кырдаал өзгөрдү.

19-сабак: § 16. Чагатай улусу. Ич ара согуштар (1 саат)

Чыңгыз хандын дөөлөтүнүн улустарга бөлүнүшү. Чагатай улусу. Так талашкан көтөрүлүштөр. Теңир-Тоонун улуу ханга баш ийдирилиши. Хубилай менен Арык-Буканын чатагы жана кыргыздар. Эне-Сайдагы кыргыздардын XIII к. 60-жж. ортосундагы абалы.

20-сабак: § 17. Хайду мамлекети (1 саат)

Хайдунун хан көтөрүлүшү. Борбордук Азияда өз алдынча мамлекеттин түзүлүшү. Хайду мамлекетинин аймагы, калкы жана саясаты. Хубилай менен Хайдунун эрегиши. Кыргыздардын ага аралашуусу. Хайду мамлекети XIV кылымдын биринчи жарымында.

Тесттирлөө.

21-сабак: «Мамлекттүүлүктү бекемдөөдөгү негизги саясат — бул ар тараптуу реформалар» темасындагы семинар-сабак (1 саат)

**IV бап. КЫРГЫЗДАР ЖАНА КЫРГЫЗСТАН XIV КЫЛЫМДЫН
ОРТОСУ – XVII КЫЛЫМДЫН БАШЫНДА**

22-сабак: § 18. Моголстан мамлекети (1 саат)

Моголстан мамлекетинин түзүлүшү. Теңир-Тоо калкынын Темирге каршы күрөшү. Кыргыз элинин топтору. Кыргыздардын көз карандысыз саясий бирикмеси. Ахмет хан жана Султан Халил Султан.

23-сабак: § 19. Теңир-тоолук жана чыгыш түркстандык кыргыздар XVI кылымда – XVII кылымдын башында (1 саат)

Кыргыздардын XV кылымдын аягы – XVI кылымдын башындагы этносаясий бирикмеси. Мухаммед Кыргыз — кыргыздардын кол башчысы

жана өкүмдары. Захреддин Мухаммад Бабур. Кыргыз-казак саясий ынтымагы.

24-сабак: § 20. Сибирь кыргыздары XVII–XVIII кк. (1 саат)

Сибирь кыргыздары жана Жуңгар хандыгы. Сибирь кыргыздарынын таркалышы. Алтан хандар мамлекети. Орус падышалыгы. Хоорай бирикмеси, Фү-йү кыргыздары.

25-сабак: § 21. Кыргызстандын XIII–XV кк. маданияты (1 саат)

Маданий жандануунун өбөлгөлөрү. Көчмөндөр маданияты. Шааркыштак маданияты. Турак жай курулушу. Архитектура. Диний ишенимдери. Тили жана жазуусу.

V бап. КЫРГЫЗДАР ЖАНА КЫРГЫЗСТАНДЫН XVII–XVIII кк. КООМДУК-ЧАРБАЛЫК ТҮЗҮЛҮШҮ ЖАНА КОҢШУ ЭЛДЕР МЕНЕН АЛАКАСЫ

26-сабак: § 22. Кыргыздардын чарбасынын негизги тармактары (1 саат)

Көчмөн жана жарым көчмөн чарбачылык.

27-сабак: § 23. Кыргыз коомундагы социалдык катмарлар жана уруулар (1 саат)

Кыргыздардын XVII–XVIII кк. коомдук түзүлүшүнүн мүнөздүү өзгөчөлүктөрү. Таптар. Социалдык катмарлар.

28–29-сабактар: § 24. Теңир-Тоодогу кыргыздардын XVII–XVIII кк. ойрот басынчыларына каршы күрөшү. Кыргыз-казак согуштук ымаласы (2 саат)

Ойрот мамлекетинин түзүлүшү. Алардын баскынчылык саясаты. Кыргыз-казак ынтымагы. Жуңгар хандыгынын түзүлүшү. Алгачкы кагылышуулар. Батыш Памирге журт которуу. Жуңгар хандыгынын Тибеттеги саясаты. Жуңгарларга каршы күрөштүн жаңы баскычы. Ор-Булак салгылашы.

Кыргыз-казак согуштук ынтымак-ымаласы. Унковскийдин элчилиги. Кыргыз топтору Борбордук Азиянын кеңири мейкиндигинде. Боштондук үчүн күрөштүн жанданышы. Амурсананын бийлиги. Жуңгар ханынын ойрон болушу.

30-сабак: § 25. Чыгыш Теңир-Тоо, Памир жана Фергана аймактарындагы кыргыздар (1 саат)

Кыргыздардын XVII к. Чыгыш Теңир-Тоодогу жана Ферганадагы саясий окуяларга катышуусу. Памир кыргыздары.

31-сабак: § 26. Кыргыздар «ысхакийя», «ышкийя» сопучулук жамааттары (1 саат)

Кыргыз-ойрот күрөшүнүн акыркы мезгили. Кыргыздар жана казактар.

Түрк калктарынын ойроттор жана дунгандар менен этностук-маданий мамилелери.

32-сабак: § 27. Кыргыз элинин XVIII к. экинчи жарымындагы сясий абалы. Этностук мамилелер (1 саат)

Миң сулалеси негиздеген Кокон хандыгы жана түштүк кыргыздар. Ажы бий. Эрдана бий. Цинь-манжур Кытайы менен кыргыздардын XVIII к. экинчи жарымындагы мамилелери. Кыргыз-казак чатагы. Абылай хандын Түндүк Кыргызстанга жортуулдары. Орусияга барган алгачкы кыргыз элчиликтери. Абдрахман Күчүк уулу. Сатымбай Абдырахман уулу.

33-сабак: § 28. Кыргыздардын XVI–XVIII кк. маданияты (1 саат)

Маданий башат. Элдик оозеки чыгармачылык. Төкмө акындык өнөр. Элдик билимдер жана диний ишенимдер. Оюн-зооктору, заттык маданияты.

34-сабак: Жыйынтыктап кайталоо. Тестирлөө (1 саат)

Авторлор: Т. К. Чоротегин, Т. Н. Өмүрбеков.

8-класс

ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

І БӨЛҮК. ЖАҢЫ ТАРЫХ

(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

1-сабак: Кириш сөз (1 саат)

Жаңы доор тарыхы (жалпы мүнөздөмө). Дүйнө жүзү буржуазиялык революциялар болоор алдында.

І бөлүм. ЕВРОПА БУРЖУАЗИЯЛЫК РЕВОЛЮЦИЯЛАР ДООРУНДА

2-сабак: § 1. XVII к. Англия буржуазиялык революциясы (1 саат)

Англия XVII к. башында. Король жана парламент. Революциянын себептери. Жарандык согуш. Республиканын жарыяланышы. О. Кромвель. Революциянын натыйжалары.

3-сабак: § 2. XVII к. Англия. Өнөр жай төңкөрүшү (1 саат)

Англиядагы парламеттик монархия. Жаңы ойлоп табуулар. Англия коомундагы кайра куруулар.

4-сабак: § 3. Агартуу доору (1 саат)

Табигый илимдердин өнүгүшү (И. Ньютон). XVIII к. Француз агартуучулары жана алардын идеялары (Ш. Монтескье, Вольтер, Ж. Ж. Руссо, Д. Дидро). Агартуу идеяларынын XVIII к. көркөм маданиятта чагылдырылышы (адабият, живопись, музыка).

5-сабак: § 4. Түндүк Америка XVIII к. (1 саат)

Америкадагы англиялык колониялар. Көз карандысыздык үчүн согуштар. АКШнын түзүлүшү. Ж. Вашингтон. Т. Жеферсон. 1787-ж. Конституция.

6–7-сабактар: § 5–6. XVIII к. Улуу Француз буржуазиялык революциясы (2 саат)

Абсолюттук кризис. Революциянын башталышы. Монархияны кулатуу. Республиканын жарыяланышы. Якобиндик диктатура. Революциянын натыйжалары жана мааниси.

8-сабак: § 7. Термидорлор мезгилиндеги Франция жана биринчи империянын түзүлүшү (1 саат)

Франция термидорлор мезгилинде. Директория. Франциянын тышкы саясаты. Биринчи империянын түзүлүшү. Н. Бонапарт.

9–10-сабактар: § 8–9. Россия мамлекети XVII–XVIII кк. (2 саат)

Коомдук-саясий жана социалдык-экономикалык өнүгүүсү. Дыйкандарды биротоло крепостнойлоштуруу. Пётрдун кайра куруулары.

Абсолютизмдин бекемделиши. Россия империясынын түзүлүшү. Агартуу абсолютизми.

II бөлүм. ЕВРОПА ЖАНА ТҮНДҮК АМЕРИКА ӨЛКӨЛӨРҮ XIX к.

11–12-сабактар. § 10–11. Европа өлкөлөрүнүн өнүгүшүндөгү жалпы багыттар (2 саат)

Индустриялык коомдун өнүгүшү. Өнөр жай төңкөрүшү жана анын өзгөчөлүгү. Индустриялаштыруу. Техникалык прогресс. Коомдун социалдык түзүмүндөгү өзгөрүүлөр. Социалисттик партиялардын пайда болушу.

13–14-сабактар: § 12–13. Европадагы 1848–1849-жж. революциялар (2 саат)

Франциядагы, Германиядагы, Австриядагы, Италиядагы революциялык окуялар. Революциялардын натыйжалары жана сабактары.

15-сабак: § 14. Улуу Британия (1 саат)

Өнөр жай төңкөрүшүнүн аякташы. 1832-ж. парламенттик реформа. Чартисттик кыймыл. «Дүйнө устаканасы». Жумушчу кыймылы. Тред-юниондор.

Тесттирлөө.

16–17-сабактар: § 15–16. Франция (2 саат)

Экинчи империя. Өнөр жай төңкөрүшүнүн аякташы. Франк-герман согушу. Монархияны кулатуу. Париж Коммунасы. Үчүнчү республика.

18-сабак: § 17. Италиянын улуттук биригүүсү (1 саат)

Италияны бириктирүүгө даярдыктар. 1859-ж. Австрия-франк-сардин согушу жана анын натыйжалары. Ж. Гарибальди. Италия королдугунун түзүлүшү.

19-сабак: § 18. Германиянын биригиши (1 саат)

Пруссия бириктирүү кыймылынын башында. О. Бисмарк. Франк-герман согушунун жыйынтыктары. Германия империясынын түзүлүшү.

20–21-сабактар: § 19–20. Америка Кошмо Штаттары (2 саат)

XIX к. биринчи жарымында АКШнын аймагын кеңейтүү жолдору. Түндүк-Түштүк өз ара мамилелери. Кулчулукту жоюу үчүн күрөш. 1861–1865-жж. жарандык согуш. А. Линкольн. Түштүктү реконструкциялоо.

22–23-сабактар: § 21–22. Россия империясы (2 саат)

Россия XIX к. биринчи чейрегинде. Империянын чек араларын кеңейтүү. Крепостнойлук укукту жоюу. Реформалар кезиндеги Россияны модернизациялоо өзгөчөлүктөрү. Коомдун социалдык түзүмүндөгү өзгөрүүлөр. XIX к. Россиянын маданияты.

III бөлүм. ЛАТЫН АМЕРИКАСЫНДАГЫ, АЗИЯДАГЫ ЖАНА АФРИКАДАГЫ ӨЛКӨЛӨР ЖАҢЫ ДООРДО

24-сабак: § 23. Латын Америкасы (1 саат)

Европа мамлекеттеринин Латын Америкасындагы ээликтери, колониялык коом. Экономикалык өнүгүүлөр. Боштондук күрөштөрү. С. Боливар. Көз карандысыз өлкөлөрдүн жарыяланышы. АКШ жана Латын Америкасы.

25-сабак: § 24. XVIII к. аягы – XIX к. башындагы Осмон империясы (1 саат)

Осмон империясындагы XVIII к. аягындагы кризис. Селимдин реформасы. Түркиянын боштондук кыймылынын күч алышы. Маданияты.

26-сабак: § 25. Иран XVIII к. аягы – XIX к. ортосунда (1 саат)

Ирандын XVIII к. аягы – XIX к. башындагы социалдык-экономикалык абалы. Бабиддер көтөрүлүшү (1848–1852-жж.). Амир Низаминин реформасы. Англ-иран согушу (1856–1857-жж.). Ирандын маданияты.

27-сабак: § 26. Япония (1 саат)

Бытырандылыкты жоюу жана борбордошкон мамлекетти түзүү. Токугава сёгундугу. Өлкөнүн обочолунуусу. 1868-ж. Революция. Япон модернизациясынын өзгөчөлүктөрү. Япониянын Ыраакы Чыгыштагы эң кубаттуу дөөлөткө айланышы. Япониянын маданияты.

28-сабак: § 27. Кытай XVII к. аягы – XX к. башында (1 саат)

Кытай манчжурлардын бийлиги астында. Кытайдын жабылышы. Апиим согуштары жана Кытайдын батыш дөөлөттөрүнүн жарым колониясына айланышы. Тайпиндер кыймылы. Демократиялык кыймылдардын пайда болушу. Сунь Ятсен. Кытай маданияты.

29-сабак: § 28. Индия XVIII к. аягы – XIX к. башында (1 саат)

Улуу Моголдор дөөлөтү жана анын кулашы. Европалыктардын келиши. Британ колониялык үстөмдүгүнүн орношу. 1857–1859-жж. сыпайлардын көтөрүлүшү. Индия XIX к. экинчи жарымында. Индиянын маданияты.

30-сабак: § 29. Африка (1 саат)

Африканын жаңы доордогу саясий картасы. Колониялык басып алуулар. Колонизаторлорго каршы чыгуулар.

31-сабак: § 30. XIX–XX кк. эл аралык мамилелер (1 саат)

Улуу дөөлөттөрдүн колониялык империясы. Дүйнөнү бөлүштүрүү үчүн күрөштүн башталышы. Улуу дөөлөттөрдүн аскердик-саясий союздарынын түзүлө башташы. XX к. башындагы Европа мамлекеттеринде милитаризмдин күч алышы.

32–33-сабактар: § 31. XVIII к. аягы – XIX к. башында маданияттын өнүгүшү (2 саат)

Өнөр жайындагы илимий-техникалык прогресс. Айыл чарбасы. Транспорт жана байланыштын өнүгүшү. Көркөм маданият: романтизмден реализмге карай. Адабият. Театр. Живопись. Архитектура.

34-сабак: Жыйынтыктап кайталоо. Тестирлөө (1 саат)

Авторлор: *А. К. Дөталиев, М. К. Иманкулов, Ө. Б. Саалаев.*

II БӨЛҮК. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ (жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

I глава. КЫРГЫЗДАР КОКОН ХАНДЫГЫНЫН КУРАМЫНДА

1-сабак: § 1. Кокон хандыгы жана Кыргызстандын түштүгүнүн хандыкка бириктирилиши (1 саат)

Кыргызстандын түштүгүн хандыкка бириктирүүнүн жүрүшү. Кетментөбөлүк кыргыздарды каратуу. Кыргыздардын хандыктын саясий турмушуна катышуусу.

2-сабак: § 2. Кыргызстандын түндүгүнүн Кокон хандыгына бириктирилиши. Кыргыз-орус элчилик байланыштары (1 саат)

Кокондук аскерлердин XIX к. 20–30-жж. баскынчылык жортуулдары. Кокондук чептердин курулушу. Кыргызстандын түштүгүнүн Россия менен элчилик алакалары.

3-сабак: § 3. Кыргызстандын Кокон хандыгынын тушундагы саясий жана социалдык-экономикалык абалы (1 саат)

Эзүүнүн түрлөрү. Алык-салык системасы. Кыргызстандын калкы. Саясий абалы. Чарбасы. Дыйканчылыгы. Отурукташуу. Кол өнөрчүлүгү. Кен иштетүү. Феодалдык мамилелердин өзгөчөлүктөрү.

II глава. ТҮШТҮК ТЕҢИР-ТОО ЭЛДЕРИНИН ЦИНЬ-МАНЧЖУР ҮСТӨМДҮГҮНӨ КАРШЫ БОШТОНДУК КҮРӨШҮ

4-сабак: § 4. Чыгыш түркстандык жергиликтүү калкты циндик бийликтердин улуттук эзүүсүнүн күчөшү (1 саат)

Цинь империясынын үстөмдүгүнүн орношу. Жергиликтүү калктын каршылыгы. Жергиликтүү элди башкаруу системасы. Таранчы. XVIII к. 50–60-жж. Кыргыз-кытай мамилелери. Зия ад-Диндин көтөрүлүшү жана ага кыргыздардын катышуусу.

5-сабак: § 5. Жааңгер кожонун (Жахангир) кыймылы жана кыргыздар. Суранчы (1 саат)

Жааңгер кожо. «Суранчы бийдин (буруттун) козголоңу».

Жааңгер кожого алайлык кыргыздардын колдоо көрсөтүшү. Нарындык кыргыздардын кыймылга катышуусу. Атантай. Тайлак баатыр. Элдик кыймылдын күч алышы. Чечүүчү кармаштар. Элдик кыймылдын жеңилиши, анын себептери жана мааниси.

III глава. КЫРГЫЗДАРДЫН XIX к. ОРТОСУНДАГЫ КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК ҮЧҮН КҮРӨШҮ. ФЕОДАЛДЫК ИЧ АРА ЧЫР-ЧАТАКТАР

6-сабак: § 6. Кыргыз элинин Кокон хандыгына каршы күрөшү (1 саат)

Кыргызстанда Кокон аким-бектеринин эзүүсүнүн (залимдигинин) күчөшү. Кокон хандыгына каршы Атантай менен Тайлак баатырдын көтөрүлүшү. Быча салгылашы. Куртканы ээлөө. Тайлак баатырдын өлүмү. Жер-жерлердеги элдик көтөрүлүштөр. XIX к. биринчи жарымында кыргыз элинин Кокон хандыгына каршы күрөшүнүн тарыхый мааниси.

7-сабак: § 7. Кыргызстандын түндүгүндөгү уруулар аралык чыр-чатактар. Боромбай бий. Ормон хан (1 саат)

Уруулар аралык чыр-чатактардын себептери жана салакалары. Сарыбагыш-саяк чатагы. Бугу-саяк чатагы. Ормондун хан көтөрүлүшү.

8-сабак: § 8. Кенесары Касымовдун (хан Кене) чапкынына каршы көз карандысыздык үчүн күрөш (1 саат)

Кенесарынын баскынчылык жортуулдарынын себептери жана өбөлгөлөрү. Элчилердин иш-аракеттери. Кыргыздардын хан Кененин талабына жообу. Хан Кененин чапкыны. Жортуулдун башталышы. Жаманкара баатырдын өлүмү. Ормон хандын согуштук искусствосу («Ормон опуза»). Май-Төбө, Мыкан салгылаштары.

9-сабак: § 9. Кокондук төрөлөргө каршы 40–50-жж. кыргыздардын кыймылы (1 саат)

Ысык-Көлдөгү Кокондун чептерин талкалоо аракеттери. Алай, Ош аймагындагы элдик кыймылдар. Нарындык кыргыздардын кыймылы. Чүй, Талас өрөөндөрүндөгү элдик кыймылдар. Кыргыз-казак кыймылы.

10-сабак: § 10. Кокон хандыгында феодалдык ич ара жаңжалдардын курчушу (1 саат)

Хандыктагы ич ара жаңжалдардын өбөлгөлөрү жана себептери. Хан сарайындагы так талашкан чыр-чатактын 40-жж. күч алышы. Шералы хандын бийликке келиши. Нүзүп миңбашы. Ажыбек датка. Мусулманкулдун аталык аталышы. Кудаяр хандын такка отургузулушу.

11-сабак: § 11. Кыргыздардын бир бөлүгүнүн Орусияга ык алышы (1 саат)

Бугу уруусунун Россияга ык алышынын себептери. Бугу уруусунун

Батыш Сибирдеги орус бийлиги менен элчилик байланыштары. Бугу уруусунун Россия бийлигине баш ийүүсү.

IV глава. КЫРГЫЗ ЭЛИНИН XIX к. БИРИНЧИ ЖАРЫМЫНДАГЫ МАДАНИЯТЫ

12-сабак: § 12. Оозеки жана жазма маданият. Музыка (1 саат)

Дастандар. «Манас» эпосу. Кенже эпостор. Төкмө акындык өнөр. Обондуу ырлар. Музыка. Күү.

13-сабак: § 13. Элдик билимдер. Диний ишенимдер. Элдик оюн-зооктор. Заттык маданият (1 саат)

Элдик билимдер. Диний ишенимдер. Санжыра. Заттык маданият.

V глава. КЫРГЫЗСТАН РОССИЯ ИМПЕРИЯСЫНЫН КОЛОНИЯСЫ

14-сабак: § 14. Түндүк кыргыз урууларынын Россияга каратыла башташы (1 саат)

Түндүк Кыргызстандын Россиянын курамына киргизилишинин өбөлгөлөрү. Россиянын саясий жана экономикалык кызыкчылыктары. Орто Азиядагы англ-орус атаандашуусу. Бугу-сарыбагыш чатагынын ырбашы.

15-сабак: § 15. Чүй жана Талас өрөөндөрүндөгү кыргыз уруу- ларынын Россия империясынын кол алдында калышы (1 саат)

Россиянын Жети-Сууну толук каратуу аракетинин күчөшү. Падыша аскерлеринин 50-жж. аягы – 60-жж. башындагы жортуулдары. Г. А. Колпаковский. Орус аскерлеринин Чүй өрөөнүнө алгачкы жүрүшү. Токмок жана Бишкек чептерин ээлөө. Узун-Агач салгылашы. Жантай хан. Шабдан баатыр. Байтик баатырдын көтөрүлүшү. Орус аскерлеринин Чүй өрөөнүнө жаңы жортуулу. Таластык кыргыздарды каратуу.

16-сабак: § 16. Ички Теңир-Тоо кыргыздарын каратуу (1 саат)

Ички Теңир-Тоо кыргыздарын каратуу. Орус кошуунунун Ички Теңир-Тоого жүрүшү. Эки-Чаттагы буктурма. Үмөтаалы. Осмон датка. Ички Теңир-Тоону Россияга биротоло каратуунун аякташы.

17-сабак: § 17. XIX к. 60-жж. түштүк кыргыздарынын коомдук-саясий абалы (1 саат)

Кокон хандыгындагы саясий абалдын начарлашы. Алымбек датка. Алымбек датканын саясий иштердүүлүгү. Хан ордосунда ич ара чатактын ырбашы. Алымкул аталыктын мамлекеттик ишмердүүлүгү (1829–1865-жж.). Генерал М. Г. Черняевдин басып алуучулук жортуулдары. Жортуулга даярдык көрүү. Жортуулдун башталышы. Чаткалдык кыргыздарды каратуу. Чымкент, Ташкент салгылаштары. Кокон хандыгынын Россияга вассалдык көз карандылыгы.

VI глава. ЧЫГЫШ ТҮРКСТАНДАГЫ ЭЛДЕРДИН ЦИНЬ ИМПЕРИЯСЫНА КАРШЫ УЛУТТУК-БОШТОНДУК КЫЙМЫЛЫ

18-сабак: § 18. Ганьсу, Шэньси, Синьцзян провинцияларындагы дунгандардын көтөрүлүштөрү. Йакуб бек жана анын «Жети шаар» мамлекети (1 саат)

Чыгыш Түркстандын калкынын абалынын оорлошу. Көтөрүлүштүн башталышы. Көтөрүлүштүн күч алышы. «Жети шаар» мамлекетинин түзүлүшү. Кыргыздардын көтөрүлүшкө катышуусу.

19-сабак: § 19. Дунган, калмак жана уйгур элдеринин Жети-Сууга журт которуулары. Бий Янху (1 саат)

Сарт-калмактардын Ысык-Көлгө көчүшү. Дунгандардын жаңы журтка көчүшү. Келгиндердин орун алышы, административдик жайгашуусу.

20-сабак: Кайталоо (1 саат)

21-сабак: Тестирилөө (1 саат)

VII глава. КЫРГЫЗСТАНДЫН ТҮШТҮГҮН РОССИЯНЫН КУРАМЫНА БИРИКТИРҮҮ

22-сабак: § 20. Кокон көтөрүлүшү (1873–1876-жж.) (1 саат)

Көтөрүлүштүн себептери. Көтөрүлүштүн башталышы жана жүрүшү (биринчи баскыч, 1873–1874-жж.). Элдик кыймылдын күч алышы. Мамыр Мерген уулунун жетекчилиги астындагы Анжиян кыргыздарынын көтөрүлүшү. Пулат хан. Момун Шамурзак уулунун жетекчилиги астындагы көтөрүлүш. Чаткалдагы көтөрүлүш.

23-сабак: § 21. Элдик кыймылдын экинчи этабы (1 саат)

Элдик кыймылдын жаңы толкуну. Лейлектик кыргыздардын кыймылы. Насырэддин хандын бийлиги. Пулаттын хандын хан көтөрүлүшү. Көтөрүлүштүн басылышы. Кокон хандыгынын жоюлушу.

24-сабак: § 22. Кыргызстандын түштүгүн Россияга каратуунун толук аякташы (1 саат)

Алайлык кыргыздарды Россияга каратууну баштоо. Курманжан датка. Көз каранды эместик үчүн күрөш. Абдылдабек. Оморбек. Падыша аскерлеринин Алай жүрүшү. Кыргызстандын түштүгүн Россияга каратуунун жыйынтыктары. Курманжан датка — Алай ханышасы.

VIII глава. КЫРГЫЗСТАН XIX к. АКЫРКЫ ЧЕЙРЕГИНДЕ – XX к. БАШЫНДА

25-сабак: § 23. Падышалык Россиянын административдик, агрардык жана алык-салык саясаты (1 саат)

Аймактык-административдик бөлүштүрүү жана колониялык бийлик.

Жергиликтүү башкаруу. Падыша өкмөтүнүн оторчул (колониялык) жер саясаты. Орус-украин дыйкандарынын көчүп келиши. Алык-салыктар.

26-сабак: § 24. Кыргызстандын Россияга каратылгандан кийинки социалдык-экономикалык өнүгүүсү (1 саат)

Чарбалык өнүгүүсү. Дыйканчылык. Отурукташуу. Кыргыз кыштактары. Өнөр жайы. Кол өнөрчүлүгү. Шаарлар жана соода-сатык. Социалдык мамилелер.

27-сабак: § 25. Анжиян көтөрүлүшү (1 саат)

Көтөрүлүштүн себептери жана мүнөзү. Көтөрүлүштүн башталышы. Ноокаттык кыргыздардын кыймылы. Кетмен-Төбөдөгү толкундоолор. Көтөрүлүштүн жеңилиши жана мааниси.

IX глава. КЫРГЫЗСТАНДЫН КАЛКЫНЫН XIX к. БИРИНЧИ ЖАРЫМЫ – XX к. БАШЫНДАГЫ МАДАНИЯТЫ

28-сабак: § 26. Кыргыз элинин оторчулук (колониялык) доордогу салттуу маданияты (1 саат)

Кыргыз элинин этностук курамы. Манасчылык өнөрү. Агартуучу илимпоздор.

29-сабак: § 27. Маданияттагы жаңы көрүнүштөр (1 саат)

Билим берүү тармагындагы өзгөрүүлөр. Саламаттыкты сактоо тармагындагы европалык салт. Чарбачылыктагы жаңылыктар. Транспорт жаатындагы өзгөрүүлөр. Сооданы уюштуруу иштери. Кыргыз коомун, жаратылышын жана кен байлыктарын изилдөө иштери. Кыргыз тарыхын иликтеп-изилдөө. Коомдук-саясий пикир.

30-сабак: Сөз аягы (1 саат)

Жыйынтыктоо. Хронологиялык жадыбал.

31–32-сабактар: «Колониализм жана колониялык саясат деген эмне?» деген темадагы конференция-сабак (2 саат)

33-сабак: Жыйынтыктап кайталоо жана корутундулоо (1 саат)

34-сабак: Тестирлөө (1 саат)

Авторлор: Т. Н. Өмүрбеков, Т. К. Чоротегин.

9-класс

ДҮЙНӨ ТАРЫХЫ. КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ

І БӨЛҮК. СОҢКУ ТАРЫХ

(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

І бөлүм. ДҮЙНӨ ЖҮЗҮ XX к. БИРИНЧИ ЖАРЫМЫНДА

1-сабак: Киришүү. Дүйнө жүзү XX к. башында (1 саат)

Дүйнөнүн саясий картасы. Метрополиялар, колониялар жана жарым колониялар. Мамлекеттин экономикадагы ролунун күч алышы. Кылым башындагы социалдык реформалар. Илимий техникалык прогресс, коомдук өнүгүүнүн жетишкендиктери жана көйгөйлөрү.

2-сабак: § 1. Индустриялуу өлкөлөр (1 саат)

XX к. башындагы алдыңкы мамлекеттердин социалдык-экономикалык өнүгүүсү. Демократиялаштыруу. XX к. башындагы саясий күрөш жана саясий партиялар. Жумушчу кыймылы. Индустриялуу өлкөлөр ортосундагы атаандаштыктын күч алышы, колониялар үчүн күрөштүн курчушу.

3-сабак: § 2. Колониялык жана көз каранды өлкөлөр (1 саат)

Салттуу коом жана колониализм, индустриялуу өлкөлөрдүн соода экономикасынын кеңейиши. Колониялык жана көз каранды өлкөлөрдө боштондук кыймылдарынын өсүшү. Кытай. Иран. Түркия. Мексикадагы революция.

4-сабак: § 3–4. Россия империясы XX к. башында (1 саат)

Россия империясынын аймактык жана административдик бөлүнүшү. Саясий түзүмү. Экономикалык өнүгүүсү. Көп партиялуулуктун өзгөчөлүктөрү. Саясий агымдар жана саясий партиялардын түзүлүшү. Россиядагы 1905–1907-жж. революция. Мамлекеттик Дума. Агрардык маселе. 1905–1907-жж. биринчи орус революциясынын натыйжалары.

5-сабак: § 5. Биринчи дүйнөлүк согуш (1 саат)

Согуштун себептери жана үстөмдүккө умтулган өлкөлөрдүн кызыкчылыктары. Европада карама-каршы блоктордун түзүлүшү. Биринчи дүйнөлүк согуштун башталышы, согуштун мүнөзү, тараптардын пландары. Батыш фронтундагы согуштук аракеттер. Согуштун аякташы, натыйжалары.

6-сабак: § 6. Россиядагы 1917-ж. революциялык окуялар (1 саат)

1917-ж. февраль революциясы. Монархиянын кулашы. Кош бийлик. Саясий партиялардын иш-аракеттери. Совет бийлигин орнотуу. Уюштуруу жыйыны жана анын тагдыры. Россиядагы мамлекеттик түзүлүш. Бир партиялуу системага өтүү. Пролетариат диктатурасынын бийлиги.

7-сабак: § 7. Россия 1918–1920-жж. (1 саат)

Брест тынчтыгы. Большевиктердин социалдык жана экономикалык

саясаты. Жарандык согуш. Антанта интервенциясынын жайылышы. Совет бийлигинин Орто Азияда орношу. «Аскердик коммунизм». Жарандык согуштун жыйынтыктары.

8-сабак: § 8. Согуштан кийинки дүйнө жүзү (1 саат)

Европадагы империялардын кыйрашы. Версаль тынчтык келишими жана анын кесепеттери. Улуттар лигасынын түзүлүшү. Версаль-Вашингтон системасы. Тарыхый жаны доордун башталышы. Европа өлкөлөрүндөгү согуштан кийинки социалдык жана саясий абал. Тоталитардык бийлик жана авторитардык режимдер. Фашизм жана нацизм. Италияда фашисттердин бийликке келиши. Б.Муссолини.

9-сабак: § 9. Америка Кошмо Штаттары (АКШ) (1 саат)

1929–1933-жж. дүйнөлүк экономикалык кризистин себептери жана өзгөчөлүктөрү. Кризистин америкалык коомго тийгизген кесепеттери. Ф. Рузвельттин «Жаны багыты». Айыл чарбасын жөнгө салуу жөнүндө мыйзам. «Жаны багыттын» социалдык реформалары. АКШнын дүйнөлүк саясаттагы обочолонуу багыты.

10-сабак: § 10–11. Борбордук жана Түштүк-Чыгыш Европа өлкөлөрү (1 саат)

Борбордук жана Түштүк-Чыгыш Европа өлкөлөрү. Чыгыш Европадагы авторитардык бийликтер. Германияда улутчулдардын бийликке келиши. Экономикалык кризис жана анын социалдык натыйжалары. Германияда фашисттик диктатуранын орнотулушу. А. Гитлер. Гитлердик бийликтин ички жана тышкы саясаты. Франциядагы элдик фронт. Испаниядагы жарандык согуш.

11-сабак: § 12–13. СССР 1920–1930-жж. (1 саат)

«Аскердик коммунизм» саясатынын кесепеттери жана экономикалык артта калуу. Жаңы экономикалык саясат. СССРдин түзүлүшү жана принциптери. Бийлик үчүн күрөш. И. В. Сталиндин бийлик тепкичинде жогорулашы. СССРде тоталитардык системанын калыптанышы. Индустриялаштыруу, айыл чарбасын коллективдештирүү жана анын социалдык кесепеттери. Кулакка тартуу. Партиянын ролу. Сталиндин керт башына сыйынуучулуктун калыптанышы. Массалык репрессия. Улут саясаты. Билим берүү жана маданият тармагындагы саясат.

12-сабак: § 14–15. Азия өлкөлөрү (1 саат)

Азия өлкөлөрүнүн өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү. Индиянын социалдык-экономикалык өнүгүүсү. Индиянын Улуттук Конгресси (ИУК). Индиядагы көз карандысыздык үчүн күрөш. Түркиянын XX к. башындагы социалдык-саясий абалы. Улуттук-боштондук согуш (1919–1923-жж.). Севр келишими. Республиканын жарыяланышы жана М. К. Ататүрктүн реформалары.

13-сабак: § 16. 1920–1930-жж. эл аралык мамилелер (1 саат)

Империалисттик мамлекеттер ортосундагы карама-каршылыктардын курчушу. Согуштун эки очогунун пайда болушу. Кийлигишпөө саясаты.

Мюнхен макулдашуусу. Англиялык-франциялык-советтик сүйлөшүүлөр. Советтик-германиялык кол салышпоо бүтүмү жана анын натыйжалары. Экинчи дүйнөлүк согуш башталар алдындагы Европадагы аймактык өзгөрүүлөр.

14-сабак: § 17. Маданий өнүгүү (1 саат)

Илимдин жана техниканын өнүгүшү. Сүрөт өнөрү. Адабият. Кинематография.

15–16-сабактар: «Согуштар, алардын табияты, максаттары жана натыйжалары» деген темадагы конференция-сабак (2 саат)

Тестирлөө.

17-сабак: § 18. Экинчи дүйнөлүк согуш (1 саат)

Согуштун себептери. Германиянын Польшага кол салышы. Согуштук аракеттер жана алардын этаптары. Балкандагы согуш. Германиянын жана анын союздаштарынын Советтер Союзуна басып кириши. Тынч океандагы жана Чыгыш Азиядагы согуштар. Гитлерге каршы коалиция. Басып алынган аймактардагы улутчулдук «жаны тартип». Каршылык көрсөтүү кыймылы.

18-сабак: § 19. Экинчи дүйнөлүк согуштун жүрүшүндөгү бурулуш (1 саат)

Европадагы согуштун башкы окуялары. Чыгыш жана Түштүк-Чыгыш Европа өлкөлөрүн фашизмден бошотуу. Япониянын багынышы. Экинчи дүйнөлүк согуштун жыйынтыктары. Согуш кылмышкерлерин жазалоо.

II бөлүм. ДҮЙНӨ ЖҮЗҮ XX к. ЭКИНЧИ ЖАРЫМЫНДА

19-сабак: § 20. XX к. экинчи жарымындагы эл аралык мамилелер (1 саат)

Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин дүйнө жүзүндөгү күчтөрдүн жаныча жайгаштырылышы. Женип чыккан мамлекеттердин ортосундагы карама-каршылыктын күчөшү. «Кансыз согуш». Жарыша куралдануунун күч алышы. 1950–1960-жж. тынчтык жана куралсыздануу кыймылы. Хельсинки процесси. «Кансыз согуштун» түрдүү этаптарындагы жана ал аяктагандан кийинки эл аралык мамилелер (1950–1990-жж.). БУУнун эл аралык мамилелердеги ролу. Эл аралык террор менен күрөшүү.

20-сабак: § 21. Советтик Социалисттик Республикалар Союзу (СССР) (1 саат)

СССРдин экономикасынын согуштан кийинки мезгилдеги абалы. Өлкөнүн коомдук турмушундагы карама-каршылыктар. Тоталитардык бийликтин бекемделиши. Сталиндин өлүмү жана бийлик үчүн күрөш. Саясий жетекчиликтеги өзгөрүүлөр. Г. М. Маленковдун экономикалык багыты. Н. С. Хрущёвдун айыл чарба саясаты. Илимдин өнүгүшү. Илимий-

техникалык революциянын алгачкы кадамдары. Партиялык-мамлекеттик кызматкерлердин позициясынын күчөшү.

21-сабак: § 22. СССР кайра куруу жылдарында (1985–1991-жж.)
(1 саат)

СССРдеги кайра куруу жылдарындагы саясий реформалар. 1985–1991-жж. экономикалык реформалар. Жаны саясий партиялардын жана кыймылдардын пайда болушу. Улуттук саясат жана улуттар аралык мамилелер. 1991-ж. августтагы саясий кризис жана анын натыйжалары. СССРдин ыдырашы. КМШнын түзүлүшү. Постсоветтик мезгилдеги КМШ өлкөлөрүнүн экономикалык жана саясий өнүгүшү. Борбордук Азия өлкөлөрү.

22-сабак: § 23. Россия XX к. аягы – XXI к. башында (1 саат)

Советтик экономикалык системадан — базар экономикасына. Чечен көйгөйү. XXI к. башындагы саясий, экономикалык жана социалдык реформалар. Президенттик шайлоолор. Россия 2013–2014-жж.

23-сабак: § 24. Америка Кошмо Штаттары (АКШ) (1 саат)

Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин АКШнын экономикалык жана саясий ролунун өсүшү. Реконверсия жана согуштан кийин мамлекеттик саясаттын багыты. 1960-жж. реформизм. Америка 1970-жж. Р. Рейгандын өкмөтү (1980–1988-жж.) «Рейганомика». Б. Клинтондун администрациясынын саясаты. АКШдагы ипотека кризиси. Б. Обама.

24-сабак: § 25. Батыш Европа өлкөлөрү (1 саат)

Улуу Британия экинчи дүйнөлүк согуштан кийин. Лейбористтик өкмөт. 1945–1951-жж. консервативдик өкмөттөр 1951–1964-жж. «Маргарет Тэтчердин доору». Консервативдик өкмөттөр 1979–1997-жж. Улуу Британиянын тышкы саясаты. Франциядагы Бешинчи республика. 1968-ж. май кризиси. Шарль де Голлдун кызматтан кетүүсү. Франциянын партиялык-саясий күчтөрүнүн 1970-жж. кайрадан түзүлүшү. Италиянын социалдык-экономикалык өнүгүүсү, 1950–1990-жж. партиялык саясий күрөш. Италия 1990–2016-жж.

25-сабак: § 26. Борбордук жана Түштүк-Чыгыш Европа өлкөлөрү
(1 саат)

Чыгыш Европа өлкөлөрүнүн экинчи дүйнөлүк согуштан кийинки абалы. Германиядагы оккупациялык бийлик (1945–1949-жж.). ГФРдин жана ГДРдин түзүлүшү. 1950–1980-жж. ГФРдеги партиялык-саясий күрөш. Бийликтин кризиси. Реформалоо аракеттери. Германиянын биригүүсү. Чыгыш Европада тоталитаризмдин бекемделиши жана советтик үлгүдөгү өнүгүү. Чыгыш Европадагы кризис жана «Брежневдин доктринасы». Чыгыш Европадагы революциялар. Социалисттик системанын кыйрашы. Борбордук жана Чыгыш Европа өлкөлөрүндөгү социалдык-экономикалык кайра куруулар. Айыл чарба тармагы.

26-сабак: § 27. Кытай (1 саат)

Кытай коммунисттик партиясынын жарандык согуштагы жениши. 1949–1957-жж. өнүгүү. Мао Цзэдундун идеологиялык «Чоң секирик» саясаты. 1957–1976-жж. Улуу маданий революция. Дэн Сяопин. Анын «төрт модерндешүү» саясаты жана анын натыйжалары. Өлкөнүн тышкы саясаты. Гонконгдун кошулушу. Реформанын жыйынтыктары: ийгиликтер жана көйгөйлөр. Кытайдын тышкы саясаты. Экономикалык реформа.

27-сабак: § 28. Япония (1 саат)

Япония экинчи дүйнөлүк согуштан кийин. Америкалык оккупация тартиби. Сан-Франциско тынчтык келишими. Япониядагы эмгек мамилелери — реформалардын беш улуу түзүмү. Япониянын «экономикалык кереметинин» сыры, илимий-техникалык революциянын таасири. Япониянын тышкы саясаты. Д. Коидзуминин реформалары.

28-сабак: § 29. Жаңы индустриялуу өлкөлөр (1 саат)

Түштүк-Чыгыш Азия өлкөлөрүндөгү модерндешүүнүн өзгөчөлүктөрү. Кореянын бөлүнүшү. Түштүк Кореяны Ли Сын Мандын башкаруусу. Түштүк Кореядагы саясий абал жана модерндешүү процесси. Тайвань. Гонконг (Сянган). Сингапур. Ли Куан Ю.

29-сабак: § 30. Азия, Африка жана Латын Америкасындагы өлкөлөр (1 саат)

Азия жана Африка өлкөлөрүнүн колониялык көз карандылыктан бошонуу этаптары. Боштондук күрөштүн негизги кыймылдаткыч күчтөрү. «Кансыз согуш» учурундагы Азияда жана Африкада колониялардын жоюлушунун жүрүшү. Ж. Неру. Индиядагы эгемендүүлүктүн жылдарындагы социалдык-экономикалык жана саясий өнүгүүсүндөгү өзгөчөлүктөр. И. Ганди. Түркияда көп партиялуу системага өтүү жана жанылануу тажрыйбасы. Ирандагы 1979-ж. революция. Иран 1990–2015-жж. Индонезия. Ооганстан. Египет. Латын Америкасындагы өлкөлөр. Экономикалык өнүгүүсү.

30-сабак: § 31. Илимий-техникалык прогресс (1 саат)

Транспорттун өнүгүшү. Ядролук курал жана атомдук энергетика. Космостук ачылыштар. Маалымат технологиялары. ИТРдин негизги багыттары. Байланыш жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын өнүгүшү.

31-сабак: § 32. Маданияттын өнүгүшү (1 саат)

Маданияттагы жаны көрүнүштөр. Адабияттагы реализм жана модернизм. Кино өнөрү. Сүрөт өнөрү. Архитектурадагы постмодернизм 1970–2000-жж.

32–33-сабактар: «Чыгыш жана Батыш: экономикалык пейзаж» темасындагы конференция-сабак (2 саат)

34-сабак: Корутунду (1 саат)

XX к. аягы – XXI к. башындагы адамзаттын глобалдуу көйгөйлөрү. Азыркы мезгилдеги дүйнөдөгү этностук кагылыштар. Экологиялык жана ресурстук көйгөйлөр. XX к. аягы – XXI к. башындагы экономиканын ааламдашуусу жана анын натыйжалары. Дүйнөлүк шериктештик уюмдары. Ислам конференциясы уюмдары (ИКУ).

Тестирилөө.

Автор: Т. Өмүрзакова.

II БӨЛҮК.

КЫРГЫЗСТАН ТАРЫХЫ (XX–XXI к. башы)

(жумасына 1 саат, жалпы 34 саат)

1-сабак: Киришүү (1 саат)

I глава. КЫРГЫЗСТАН РОССИЯ ИМПЕРИЯСЫНЫН КУРАМЫНДА

2-сабак: § 1. Кыргызстан XX к. алгачкы жылдарында (1 саат)

Кыргызстан Россия империясынын колониясы. Аймактагы администрациялык башкаруу. Сот бийлиги. Экономикалык абалы. Кыргыз жерлерин массалык түрдө тартып алуулар.

3-сабак: § 2. 1916-жылдагы улуттук-боштондук көтөрүлүш (1 саат)

Көтөрүлүштүн башталышы. Түштүк Кыргызстандагы көтөрүлүш. Көтөрүлүштүн мүнөзү жана катышуучулары. Көтөрүлүшчүлөрдү жазалоо. Көтөрүлүшчүлөрдүн чарбасын кыйратуу. Үркүн. Кытайдагы качкын кыргыздардын абалы.

II глава. КЫРГЫЗСТАН РОССИЯДАГЫ РЕВОЛЮЦИЯЛАР ЖАНА ЖАРАНДЫК СОГУШ МЕЗГИЛИНДЕ (1917–1920-жж.)

4-сабак: § 3. Кыргызстан Россиядагы революциялар мезгилинде (1 саат)

Февраль революциясынын жеңиши жана Кыргызстанда өч бийликтин орношу. Февраль революциясынан кийинки мезгилдеги Кыргызстандагы абал. Массалардын коомдук-саясий жана кесиптик уюмдарынын түзүлүшү. Кыргызстанда Совет бийлигинин орношу. Качкын кыргыздардын мекенине кайтып келүүлөрү.

5-сабак: § 4. Кыргызстан жарандык согуш жылдарында (1818–1920-жж.) (1 саат)

Советтик башкаруу аппаратынын түзүлүшү. Совет бийлигинин алгачкы экономикалык жана социалдык чаралары. «Аскердик коммунизм» саясаты. Пролетардык диктатура режиминин орношу. Совет өкмөтүнүн агрардык

саясаты жана дыйкандардын көтөрүлүшү. Түркстан аймагында жарандык согуштун башталышы. Кыргызстанда Совет бийлигин коргоону уюштуруу.

III глава. КЫРГЫЗСТАН ЖАҢЫ ЭКОНОМИКАЛЫК САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА (1921–1928-жж.)

6-сабак: § 5. Жаңы экономикалык саясат жылдарында Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүшү (1 саат)

Кыргызстанда тынчтык курулуштун башталышы. Жаңы экономикалык саясаттын алгачкы кадамдары. 1821–1922-жж. жер-суу реформасы. 1827–1928-жж. Кыргызстандын түштүгүндөгү жер-суу реформасы.

7–8-сабактар: § 6. Кыргызстандын улуттук мамлекеттүүлүгүнүн түзүлүшү жана чыңдалышы (1 саат)

Кыргыз Тоолуу облусун түзүү аракеттери. Улуттук мамлекеттүүлүктү түзүү үчүн андан аркы аракеттер. Кара-Кыргыз Автономиялуу облусунун түзүлүшү. Кыргыз Автономиялуу облусунун түзүлүшүнүн мааниси. Кыргыз Автономиялуу облусунун Автономиялуу Республикага кайра түзүлүшү. Кыргыз АССРинин Кыргыз Советтик Социалисттик Республика болуп кайрадан уюшулушу.

9-сабак: § 7. Кыргызстандын 20–30-жылдардагы коомдук-саясий турмушу (1 саат)

Көчмөн айылдарды «советтештирүү». «Отуздун» каты. «Жергилик-тештирүү» саясаты.

IV глава. КЫРГЫЗСТАН ЧЕЧҮҮЧҮ ОН ЖЫЛДЫКТА (1929-1945-жж.)

10–11-сабактар: § 8. Кыргызстандын индустриялык өнүгүшү (2 саат)

Кыргызстан индустриялаштыруунун алдында. Кыргызстанды индустриялаштыруунун башталышы. Кыргызстандын өнөр жайынын экинчи беш жылдыктагы өнүгүшү.

Кыргызстандын өнөр жайы үчүнчү беш жылдыкта. Улуттук жумушчу кадрларынын калыптануу процесси. «Үчилтик баш ийүүнүн» натыйжалары.

12-сабак: § 9. Кыргызстан айыл чарбасын коллективдештирүү жылдарында (1 саат)

1929-жыл — «улуу бурулуш» жылы. «Кулактарды тап катары жоюу» саясаты. «Туташ коллективдештирүү» саясаты. Кыргызстандын көчмөн жана жарым көчмөн чарбаларынын отурукташуусу. Коллективдештирүүнүн жыйынтыктары.

13-сабак: § 10. Кыргызстанда тоталитардык режимдин чыңдалышы (1 саат)

Альтернативдүү өнүгүүнүн тарапкерлеринин трагедиясы. Кыргызстан массалык жазалоолордун учурунда.

14-сабак: § 11. Кыргызстандын 20–30-жылдардагы рухий турмушу (1 саат)

Билим берүү. Илим. Интеллигенция. Маданият жана искусство.

15-сабак: «Советтик Социалисттик Республикалар Союзу (СССР)» темасындагы семинар-сабак (1 саат)

VI глава. КЫРГЫЗСТАН УЛУУ АТА МЕКЕНДИК СОГУШ ЖЫЛДАРЫНДА (1941–1945-жж.)

16-сабак: § 12. Кыргызстандын жоокерлери Улуу Ата Мекендик согуштун майдандарында (1841–1945-жж.) (1 саат)

Согуштун башталышы жана Кыргызстанда аскерге чакыруу. Кыргызстандык жоокерлер 1941-жылдагы салгылаштарда. Кыргызстандык жоокерлер 1942- жана 1943-жылдардагы душман менен болгон салгылаштарда. Жоокер-кыргызстандыктардын Улуу Ата Мекендик согуштун аяктоо мезгилиндеги эрдиктери.

17–18-сабактар: § 13–14. Кыргызстандын экономикасы Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында (2 саат)

Көчүрүлгөн ишканаларды жана элдерди жайгаштыруу жана жаңы ишканаларды куруу. Экономиканы согуштук нукка буруу. Кыргызстанда согуштук өнөр жай базасынын сыңдалышы. Кыргызстандын согуш жылдарындагы айыл чарбасы.

Согуш жылдарындагы Кыргызстандын калкынын турмуш-тиричилиги. Майданга жана гитлердик оккупациядан жапа чеккен райондорго жардам. Кыргызстандык интеллигенция согуш жылдарында. Согуш жылдарындагы элдердин достугу жана кызматташтыгы.

19-сабак: «Эч ким, эч нерсе унутулбайт!» деген темадагы конференция-сабак (1 саат)

20-сабак: Жыйынтыктап кайталоо. Тестирлөө (1 саат)

VI глава. КЫРГЫЗСТАН 1945–1964-ЖЫЛДАРДА

21-сабак: § 15. Кыргызстан «өнүккөн социализм» жылдарында (1945–1953-жж.) (1 саат)

Республиканын коомдук турмушундагы карама-каршылыктар. Акимчил-буйрукчул системанын чыңдалышы. Согуштан кийинки жылдардагы айыл-кыштактардагы абал. Билим берүү жана илим. Адабияттын өнүгүшү. Тоталитаризмдин маданиятка жана илимге жаңы чабуулу.

22–23-сабактар: § 16–17. Кыргызстан хрущёвдук жылдарда (1953–1964-жж.) (2 саат)

Ак жеринен жазага тартылгандарды актоонун башталышы. Союздук республикалардын укуктук абалы.

Эл чарбасындагы реформалардын башталышы. Экономиканы башкаруунун жаңы ыкмаларын издөө. Айыл чарбасынын өнүгүшү. Маданий турмушу. Билим берүүнүн өнүгүшү.

VII глава. КЫРГЫЗСТАН «ӨНУККӨН СОЦИАЛИЗМ» ЖЕ «СЕНЕКТИК» ЖЫЛДАРЫНДА (1965–1985-жж.)

24-сабак: § 18. Коомдук-саясий жана экономикалык турмушу (1 саат)

Коомдун саясий турмушу. Кыргыз ССРинин Конституциясы. Экономиканы реформалоо аракеттери. Айыл чарбасынын абалы.

25-сабак: § 19. Маданияты жана руханий турмушу (1 саат)

Билим берүү жана илим. Адабият жана искусство. Эмгекчи калктын турмуш-тиричилиги. Партиялык жетекчилердин турмуш-тиричилиги.

VIII глава. СОВЕТТЕР СОЮЗУНУН КУЛАШЫ ЖАНА КӨЗ КАРАНДЫСЫЗ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТИНИН ЖАРАЛЫШЫ

26-сабак: § 20. Коомдук саясий чөйрөнү реформалоо аракеттери жана калктын активдүүлүгүнүн өсүшү. Экономиканын өнүгүшү (1 саат)

Бурулуштун башталышы. Аракеттикке каршы күрөшүү аракеттери. Калктын коомдук-саясий активдүүлүгүнүн жогорулашы. Кыргыз ССР Жогорку Советинин I сессиясы. Кыргызстандагы шайлоолор. Өнөр жайдагы «кайра куруу». Айыл чарбасынын абалы.

27–28-сабактар: § 21–22. СССРдин кыйрашы жана көз карандысыз Кыргыз мамлекетинин жаралышы (2 саат)

Ош коогалаңы жана анын республикадагы коомдук-саясий кырдаалга тийгизген таасири. Кыргызстандын биринчи президентин шайлоо. А. Акаев. Мамлекеттик суверендүүлүк жөнүндө декларация.

1991-жылдын 17-мартындагы референдум. Август окуялары. Кыргызстандын көз каранды эместигинин жарыяланышы. СССРдин кулашы. КМШнын түзүлүшү.

IX глава. КЫРГЫЗСТАН КӨЗ КАРАНДЫСЫЗДЫК ШАРТТАРЫНДА

29-сабак: § 23. Коомдук-саясий жана социалдык-экономикалык чөйрөлөрдөгү терең өзгөрүүлөр (1 саат)

Жаңы социалдык-саясий кырдаал. Улуттар аралык мамилелер. Саясий партиялар, коомдук уюмлар жана бирикмелер. Кыргыз Республикасынын президентин шайлоо. Кыргызстандын экономикалык абалы. Менчиктештирүү жана анын алгачкы натыйжалары. Айыл чарбасынын абалы. Улуттук валютаны киргизүү. Социалдык саясат.

30-сабак: § 24. Эгемендүү Кыргызстандын тышкы саясаты жана эл аралык байланыштары (1 саат)

Кыргызстандын эл аралык аренага чыгышы. Кыргыздардын Бүткүл дүйнөлүк биринчи курултайы. Чет өлкөлөр менен өз ара мамилелерди жөнгө салуу. Тышкы экономикалык байланыштары. Баткен коогалаңы.

31-сабак: § 25. Кыргызстандын маданий турмушундагы жаңы тенденциялар (1 саат)

Маданияттын өнүгүшүндөгү өзгөрүүлөр. Чыгармачыл интеллигенциянын активдүүлүгүнүн өсүшү. Билим берүү. «Манас» эпосунун 1000 жылдыгын майрамдоо. Адабият жана искусстводогу жаңылыктар жана кыйынчылыктардын түзүлүшү.

32–33-сабактар: «Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүгүнүн жетишкендиктери» деген темадагы конференция-сабак (1 саат)

34-сабак: Жыйынтыктап кайталоо. Тестирлөө (1 саат)

Автор: М. К. Иманкулов.